

Les col·leccions digitals patrimonials espanyoles: polítiques de col·lecció i presentació de la col·lecció¹

[\[Versión castellana\]](#)

ASSUMPCIÓ ESTIVILL RIUSⁱ, JESÚS GASCÓN GARCÍAⁱ, ANDREU SULÉ

DUESAⁱ

Professors de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació
Universitat de Barcelona

estivill@ub.edu, gascon@ub.edu, sule@ub.edu

Opcions

 [Imprimir](#) [Recomanar](#) [Citació](#) [Estadístiques](#) [Metadades](#) [Similars](#)

Resum [\[Abstract\]](#) [\[Resumen\]](#)

Objectius. Analitzar l'existència i el contingut de documents de polítiques de col·lecció i criteris de selecció de les col·leccions digitals patrimonials espanyoles. Examinar si la descripció de les col·leccions incloses en els portals respectius comunica adequadament als usuaris la història i els objectius de la col·lecció, els destinataris, l'abast temàtic o geogràfic, cronològic i lingüístic, els tipus de documents digitalitzats, la relació amb la col·lecció analògica, els usos permesos i altres qüestions de tipus organitzatiu i tècnic.

Metodologia. Per al primer objectiu, s'ha fet l'anàlisi del contingut dels portals de les col·leccions objecte d'estudi i s'ha enviat un qüestionari a les entitats responsables. Per al segon objectiu, s'ha desenvolupat una llista dels elements descriptius —que s'haurien d'incloure en la descripció de les col·leccions— basada en directrius internacionals i s'han avaluat les col·leccions amb relació a aquesta llista. S'han seleccionat per a l'estudi les col·leccions digitals exclusivament patrimonials que aporten metadades en el recol·lector *Hispana* del Ministerio de Cultura.

Resultats. Destaca l'absència de documents formals de polítiques de col·lecció, però els criteris de selecció —que en la majoria dels casos no són públics— són clars i estan ben formulats. Pel que fa a la descripció de les col·leccions, hi ha diferències molt marcades entre els fons analitzats i s'hi observen alguns models de bones pràctiques. Tanmateix, en general, la informació és molt minsa: no acostumen a haver-hi dades sobre el mateix projecte, els destinataris queden molt difusos, les qüestions organitzatives hi són del tot absents, i les tipologies documentals incloses o les llengües i els períodes coberts sovint s'han de deduir de la interfície de cerca o de les estadístiques de les plataformes corresponents. En els apartats d'objectius de la col·lecció i de l'abast temàtic o geogràfic, la informació sol ser més completa.

1 Introducció

El document de la NISO *A framework of guidance for building good digital collections* (2007) estableix una sèrie de principis que han de governar la creació de col·leccions digitals. Els dos primers principis són centrals per al present estudi, ja que tenen a veure amb les polítiques de col·lecció i en com la col·lecció s'ha de presentar als usuaris, dos aspectes fonamentats que totes les col·leccions digitals haurien de tenir en compte i que haurien de ser de compliment obligatori, però que sovint les col·leccions digitals del nostre entorn passen una mica per alt. Els dos principis s'enuncien de la manera següent:

Collections principle 1. A good digital collection is created according to an explicit collection development policy that has been agreed upon and documented before building the collection begins.

Collections principle 2. Collections should be described so that a user can discover characteristics of the collection, including scope, format, restrictions on access, ownership, and any information significant for determining the collection's authenticity, integrity, and interpretation.

Pel que fa al primer principi, el document estableix que la política de desenvolupament de la col·lecció digital s'ha d'emmarcar en la missió de l'organització a la qual pertany; ha d'identificar els usuaris a qui s'adreça i ha de poder preveure també els usuaris i els usos no habituals o inesperats; ha de relacionar-se amb les polítiques de col·lecció generals quan el centre també té col·leccions analògiques i, llevat dels casos en què la digitalització es fa segons la demanda o quan es tracta de digitalitzacions massives, els criteris de selecció dels materials a digitalitzar han d'estar ben establerts i han de respondre a una bona planificació. S'entén que els criteris de selecció han de formar part de les polítiques de col·lecció.

El segon principi té dos objectius principals. D'una banda, ha de facilitar que es pugui arribar fàcilment a la col·lecció, ja que la seva descripció es pot incloure tant en la mateixa plataforma que allotja els fons com també en catàlegs i altres eines de recuperació de la informació; de l'altra, també ha d'ajudar els usuaris a entendre la col·lecció. Entre els elements que s'han d'incloure en les descripcions de les col·leccions, s'apunten els següents: naturalesa, abast i extensió de la col·lecció; condicions d'ús i restriccions d'accés; noms i contactes de les persones responsables de la creació i el manteniment de la col·lecció; estat del copyright dels materials de la col·lecció; requeriments especials de programari per a l'ús de la col·lecció, i adreça de contacte per a preguntes i comentaris. A part dels elements anteriors, també s'assenyala la utilitat d'incloure informació sobre qüestions tècniques, com ara el programari utilitzat, els esquemes de metadades, etc.

Respecte als estàndards o les directrius per tal d'elaborar aquesta descripció, es remarca que no n'hi ha cap que domini, però s'enumeren algunes propostes, com ara l'esborrany de la norma NISO Z39.91, *Collection description specification* (2005), que de moment encara resta pendent d'aprovació, la *ISAD(G): general international standard archival description*, 2nd ed. (Ottawa: International Council on Archives, 2000) i l'*EAD: encoded archival description*, version 2002 (Washington, DC: Library of Congress), que proporciona un esquema XML per representar els instruments de descripció arxivística i que pot representar descripcions de col·leccions segons la norma *ISAD(G) (A framework of guidance for building good digital collections* (2007, p. 5–8)).

Ara bé, tal com s'explica més endavant, una de les funcions dels documents de polítiques de col·lecció emprats en biblioteques és la de servir com a eina de comunicació amb els usuaris del centre a l'hora de fer-los conèixer els objectius de les col·leccions de la institució i els seus trets més característics. Per això, com que aquests documents han de ser la base per formalitzar les polítiques de les col·leccions digitals, part dels elements que inclouen també poden tenir la funció de traslladar a l'usuari informació sobre la col·lecció, la seva història, l'abast, els tipus de documents que inclou, les condicions d'ús i de reproducció o la relació amb la col·lecció física, entre altres qüestions.

Aquest treball té el primer objectiu d'investigar l'existència de polítiques de col·lecció i de criteris de selecció en les col·leccions digitals patrimonials espanyoles. Per fer-ho, s'examinen els portals web de les col·leccions identificades i els resultats d'un breu qüestionari que se'ls va distribuir el febrer de 2010. En segon lloc, també pretén estudiar com comuniquen a l'usuari informació sobre les mateixes col·leccions. En aquest cas, la metodologia emprada ha consistit a desenvolupar una llista dels elements informatius que s'inclouen en els documents de polítiques de col·lecció i a determinar-ne la presència o l'absència en les col·leccions estudiades.

La font per identificar les col·leccions digitals objecte de l'estudi ha estat el *directorio y recolector de recursos digitales d'Hispana*. El març de 2010, aquest apartat d'*Hispana* incloïa notícies de 441 projectes espanyols, 121 dels quals aportaven metadades a aquest

servei recol·lector del Ministerio de Cultura. Entre aquests darrers projectes, s'hi van identificar 30 col·leccions de caràcter exclusivament patrimonial, que van ser les seleccionades per a l'estudi i que són les que es llisten en l'apèndix A. Tan sols s'hi va afegir una col·lecció que no aporta metadades al recol·lector, l'*Hemeroteca digital* de la Biblioteca Nacional de España (BNE), ja que la col·lecció es presenta com a part de la *Biblioteca digital hispánica*, que sí que aporta les seves metadades a *Hispana*.

2 Polítiques formals de col·lecció en l'entorn bibliotecari

Si bé les biblioteques sempre han creat col·leccions selectives que responien a uns criteris implícits però ben establerts, no és fins a la dècada dels anys setanta que comencen a formalitzar, sobretot en l'entorn nord-americà, les seves polítiques de col·lecció. El 1977, per exemple, Elizabeth Futas publica *Library acquisition policies and procedures*, una recopilació de documents formals de declaracions de polítiques de col·lecció de biblioteques de diferents tipus. El recull de Futas aporta exemples de bones pràctiques i mostra que algunes biblioteques ja tenien el costum de posar per escrit les polítiques que dirigien la selecció de materials bibliogràfics abans que existissin directrius que donessin la pauta per formalitzar-les.

És el 1979 quan la Resources and Technical Services Division, de l'American Library Association (ALA), publica les *Guidelines for collection development*. La primera edició de la *Guide for written collection policy statements*, amb l'especificació del contingut de les declaracions, veu la llum el 1989 i l'adaptació que en fa l'International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) es publica el 2001. A Espanya, les *Normas y directrices para bibliotecas universitarias y científicas* de REBIUN recomanen, des de l'edició de 1997 (p. 13–28), que les biblioteques tinguin un "programa de gestión y desarrollo de la colección", que inclouria un document sobre polítiques de col·lecció. Per la seva banda, les biblioteques públiques de l'Estat disposen d'unes *Pautas sobre los servicios de las bibliotecas públicas* (2002), en les quals també es recomana l'establiment d'una política escrita de col·lecció que prevegi la selecció i incorporació de materials nous i de matèries noves, l'accés a recursos externs i l'esporgada dels fons (p. 17–18). Actualment, hi ha un Grupo de Trabajo de Selección Bibliográfica Cooperativa —que funciona en el marc del Consejo de Cooperación Bibliotecaria del Ministerio de Cultura— que té l'encàrrec d'elaborar un document que contingui els elements bàsics d'una política de desenvolupament de col·leccions.

Malgrat els beneficis de disposar d'un document escrit que expliciti les polítiques de col·lecció, l'elaboració d'aquesta eina no ha estat —i encara no és— una pràctica universal.² Un estudi de 1977 de les biblioteques de l'Association of Research Libraries (ARL) mostrava que tan sols un 30 % d'aquest grup de biblioteques de recerca de prestigi tenia documents formals de polítiques de col·lecció. Un altre estudi de 1979, dut a terme en biblioteques universitàries mitjanes, apuntava que un 25 % de les biblioteques enquestades no tenia polítiques escrites i que un 42 % tan sols tenia documents breus o en fase d'esborrany. Del nombre de biblioteques universitàries americanes que en els darrers temps han publicat les polítiques de col·lecció en el web, se'n pot deduir que la pràctica s'ha anat estenent, però que encara no és general. La manca de recursos, la pressió d'actuacions més prioritàries i la dificultat d'emprendre aquesta anàlisi en col·leccions que tenen una història llarga i molta envergadura són algunes de les causes que apunta Joseph Straw (2003) per justificar-ne la mancança.³ A Espanya, tan sols en els darrers anys, algunes biblioteques universitàries han fet públiques en el web les seves polítiques de col·lecció, tot i que sovint es tracta de documents més breus i menys estructurats que els nord-americans, i que en cap cas no s'endinsen en una anàlisi detallada de cada una de les àrees temàtiques de les col·leccions respectives.⁴

Pel que fa a les funcions dels documents de polítiques de col·lecció, les directrius de l'ALA i de l'IFLA declaren que aquests documents dirigeixen la selecció i l'accés als materials i donen pautes per gestionar el creixement i el manteniment de les col·leccions. A més, els

assignen una funció planificadora, ja que ajuden a establir prioritats, serveixen per ajustar el pressupost i faciliten la coordinació entre unitats. En tercer lloc, destaquen el seu paper com a mitjà de comunicació amb els usuaris, ja que inclouen informació sobre les col·leccions, la història, l'abast, les matèries i els formats que es col·leccionen, etc. Finalment, també mencionen que poden ser la base per a la cooperació i la compartició de recursos (*Guide...*, 1996, p. 1–3; *Guidelines...*, 2001, p. 1–2).

Respecte a l'estructura i al contingut dels documents de polítiques de col·lecció, les directrius anteriors tenen propostes similars. Les polítiques s'organitzen en tres parts principals que, a grans trets, tenen els continguts següents:

- a. Introducció general, en la qual consten: objectius del document i destinataris; descripció breu de la institució i dels usuaris a qui serveix; postura de la biblioteca en qüestions de llibertat intel·lectual, censura i copyright; panoràmica de la col·lecció (història, àrees temàtiques més desenvolupades, localitzacions); organització del programa de desenvolupament de la col·lecció (personal i responsabilitats); estructura i distribució del pressupost; altres aspectes de la gestió de la col·lecció (preservació, reposicions, baixes, accés); polítiques relacionades amb la compra d'equipament i el suport tècnic per als recursos electrònics.
- b. Polítiques generals de col·lecció: tipus de recursos que es col·leccionen; llengües que s'hi inclouen i que se n'exclouen; ús de la col·lecció; polítiques sobre duplicats, autors locals, obres de divulgació i acadèmiques; procediment d'adquisició; polítiques d'accés i de propietat, etc.
- c. Anàlisi detallada de les col·leccions per matèries a través de la metodologia del *Conspectus* o mitjançant el mètode narratiu. En aquest darrer cas, ambdues directrius apunten que, per a cada àrea temàtica de la col·lecció, cal anotar els objectius i el programa o els destinataris a qui se serveix amb el segment de la col·lecció, l'abast (llengües, àrees geogràfiques i períodes cronològics —en termes de contingut i de publicació— inclosos i exclosos), els formats que es col·leccionen, la unitat o la persona responsable, etc.

Als tres punts anteriors, les directrius de l'ALA hi afegix un quart apartat amb l'anàlisi detallada de les col·leccions especials que pot ser d'interès per a algunes biblioteques que tenen col·leccions importants d'aquest tipus. Ara bé, l'anàlisi de les col·leccions especials, que en principi seria la que millor s'adequa a les col·leccions digitals o digitalitzades,⁵ inclou els mateixos elements que s'apliquen a les col·leccions generals.

En la secció següent s'examina com s'incorporen aquestes directrius en alguns casos de col·leccions digitals.

2.1 Polítiques de col·lecció i criteris de selecció de les col·leccions digitals

Des de mitjan dels anys noranta, a la bibliografia professional hi ha estudis, propostes i anàlisis de casos que examinen quins són els elements que han de formar part de les polítiques de col·lecció dels recursos electrònics, els criteris que s'han d'aplicar en seleccionar-los i si cal articular aquestes polítiques en documents separats o bé si cal integrar-les en les polítiques generals de col·lecció (Demas, 1994; Hazen, 1995; Vogel, 1996; White, Crawford, 1997; Casserly, 2002). Actualment, per regla general, les biblioteques integren els recursos digitals que han nascut en aquest format en els documents generals de polítiques: així, hi tenen cabuda els CD-ROM, les revistes electròniques i els llibres electrònics, entre altres tipus de documents o altres formes de publicació. Les polítiques també acostumen a incorporar els criteris de selecció que són d'aplicació exclusiva a aquests recursos —des d'aspectes relatius a la tecnologia fins a qüestions que fan referència a acords de llicència, al suport del proveïdor o al cost— o formulen aquests criteris en documents separats complementaris.

Quant a les polítiques de les col·leccions digitals de tipus patrimonial, Abby Smith destacava, en un estudi sobre les estratègies emprades en la creació de col·leccions digitals (2001, p. 4–5), que hi havia una manca de polítiques al voltant d'aquestes col·leccions perquè, probablement, encara era massa aviat per consolidar-les i també perquè no totes les institucions disposaven de polítiques escrites de col·lecció per a altres materials. No obstant això, la majoria de projectes ja havien desenvolupat una sèrie de criteris i de directrius per a la selecció de materials a digitalitzar. En l'actualitat, la situació ha canviat i s'hi poden entreveure diverses tendències.

D'una banda, les polítiques de col·lecció de les grans biblioteques nacionals inclouen seccions sobre tota mena de recursos electrònics i fan referència als programes de digitalització de la institució. En principi, els originals analògics de les col·leccions digitalitzades es van adquirir d'acord amb les polítiques de col·lecció de la institució i, per tant, els documents digitalitzats a partir d'originals conservats a la biblioteca responen als principis que donen suport a l'adquisició de tots els materials bibliotecaris. No obstant això, els documents de polítiques s'hi refereixen abastament amb diversos propòsits:

- Deixar constància del programa de digitalització d'algunes de les col·leccions de la biblioteca, tal com ho fa la National Library of Australia (NLA) (2008, p. 26).
- Fixar el tipus de retenció dels materials digitals o digitalitzats i el compromís de la biblioteca per a la seva preservació a llarg termini, com així ho declaren les polítiques de la Library of Congress (LC) (2008, p. 3–4).
- Remarcar la voluntat de col·leccionar materials patrimonials en format digital de la mateixa manera que se n'han col·leccionat en els formats analògics, i apuntar els mitjans per aconseguir-ho, com ara l'establiment de prioritats, polítiques i directrius tècniques, la formació de personal, etc., tal com proposen els Library and Archives Canada (LAC) (2005).

A més, les tres biblioteques anteriors disposen de documents complementaris. En el cas de l'LC, les directrius addicionals estan més enfocades a qüestions de preservació i estableixen també els criteris de selecció per a la digitalització de materials. Els documents dels LAC i de l'NLA són polítiques addicionals per al desenvolupament de les col·leccions digitals. Aquests recursos de referència són els següents:

- Library and Archives Canada (2007), *About the collection: digital collection development policy*. <<http://www.collectionscanada.gc.ca/collection/003-200-e.html>>.
- Library of Congress (2006), *Preservation digital reformatting program*. <<http://www.loc.gov/preserv/prd/presdig/presintro.html>>. Inclou tres seccions sobre criteris de selecció, principis i especificacions per al reformatat digital i gestió del cicle de vida de les dades digitals de l'LC.
- National Library of Australia (2009), *Collection digitisation policy*. <<http://www.nla.gov.au/policy/digitisation.html>>.

Probablement, el més comprensiu dels documents anteriors és el de la National Library of Australia, ja que són unes polítiques prou completes de col·lecció referides a les col·leccions digitals de la biblioteca. Inclou unes directrius sobre digitalització, els criteris de selecció, els mètodes d'accés emprats i les condicions d'ús, la infraestructura de gestió de les col·leccions, l'estructura organitzativa del personal, directrius sobre la cura i la manipulació dels materials, la promoció de les col·leccions, etc.

D'altra banda, els projectes cooperatius acostumen a tenir una política de col·lecció del projecte digital. La *California digital library (CDL)*, per exemple, inclou informació molt completa sobre el projecte, que és similar a la que es troba normalment en les biblioteques físiques: una missió i uns objectius, una declaració formal de les polítiques de col·lecció del projecte, ajudes i finançament, participació en organismes professionals, etc. La *CDL* disposa d'un Collection Development Committee i la University of California té uns criteris molt complets de selecció de materials per a la digitalització amb l'objectiu de guiar els bibliotecaris de desenvolupament de la col·lecció i de preservació en la selecció de

materials analògics per a la conversió al format digital. Un altre exemple de projecte col·laboratiu que en el seu moment va disposar d'unes directrius força completes de polítiques de col·lecció és el Colorado Digitization Program (més tard conegut com a Collaborative Digitization Program i posteriorment fusionat amb BCR). Si bé aquestes polítiques han passat a la categoria de document històric, encara són vàlides com un exemple de bones pràctiques.

Finalment, seguint l'exemple de les biblioteques nacionals, les biblioteques universitàries i de recerca que tenen publicades les seves polítiques de col·lecció en el web acostumen a fer referència, en aquests textos, a les col·leccions digitals, tant a les que donen accés mitjançant acords de llicència com a les que són resultat de programes de digitalització propis —les polítiques de col·lecció de la Columbia University serien un bon exemple d'aquest cas. A més, algunes de les biblioteques que tenen projectes ben consolidats de digitalització dels seus fons patrimonials solen tenir informació pública, més o menys completa, sobre la història, l'origen i l'abast de les col·leccions digitals, els seus objectius i els destinataris, les polítiques o els criteris aplicats en la seva creació, etc. L'Open Collections Program de la Harvard University dóna, en la pàgina inicial, informació força completa d'aquesta índole sobre els fons digitalitzats que aplega. Quan la institució és prou potent per tenir unitats de tecnologies, sistemes o preservació, que tenen cura de la gestió d'aquelles col·leccions, no és estrany que també facin públiques directrius per a la gestió dels fons, documents tècnics, tutorials, etc. Les pàgines web del Digital Preservation Program de la Harvard University, del Digital Library Program de la University of Chicago o del Department of Preservation & Collection Maintenance de la Cornell University poden servir d'exemple per il·lustrar les activitats d'aquelles unitats.

Quant als criteris de selecció per a la digitalització, que complementarien un document de polítiques de col·lecció, Abby Smith (2001, p. 3–6) assenyala la complexitat de desenvolupar-los i d'aplicar-los estratègicament. D'una banda, el procés de triar materials a digitalitzar té uns barems diferents de la selecció pròpiament dita, ja que es tracta d'una "resselecció" i, per això, els criteris han de ser necessàriament uns altres. D'altra banda, aquesta segona tria és més complexa i arriscada que la selecció en primera instància de materials nascuts digitals, ja que implica destinar molts recursos a uns materials que ja existeixen en la col·lecció, i sovint sense tenir una idea clara de quin serà el cost del seu manteniment i preservació ni de quin serà el seu ús. Segons l'autor, al tombant del segle ^{xxi} s'havien desenvolupat recomanacions i criteris de tipus tècnic relatius a la captura d'imatges, la gestió dels drets, etc., però les polítiques formals de desenvolupament de les col·leccions digitals encara estaven lluny d'estar generalitzades. Actualment, tal com s'ha vist més amunt, les grans biblioteques i els projectes cooperatius de més envergadura disposen d'estratègies clares i ben formulades; tot i això, aquests documents formals encara no són gaire usuals, sobretot si es jutja a partir de la seva disponibilitat pública.

Sí que és cert que, des de final dels anys noranta, la bibliografia especialitzada ofereix mostres de directrius i de llistes de criteris que s'apliquen en la selecció de materials a digitalitzar i que són una bona guia a l'hora de prendre decisions. La taula 1 és el resultat de comparar els criteris que proposen algunes d'aquestes llistes: corresponen a la Cornell University, la Harvard University, el Joint Information Systems Committee del Regne Unit, l'IFLA/ICA, la Library of Congress, un tutorial de la Cornell University, la National Library of Australia i les biblioteques de la University of California.

	CUL	HUL	JISC	IFLA/ ICA	LC	MTIP	NLA	UCL
Usuaris reals i potencials (accés difícil, condició física, dispersió, etc., dels originals) Ús actual i ús previst Estat dels originals	x	x	x	x	x	x	x	x
Valor del contingut intel·lectual del material font	x	x	x	x	x		x	x
	x	x			x	x		x

Format i naturalesa del producte digital (lliurament i retenció, integritat de les dades, preservació a llarg termini, autorització per a l'accés)								
Relació amb altres projectes	x	x	x			x		x
Costos i beneficis	x	x	x			x		x
Copyright, restriccions legals		x	x			x	x	
Disponibilitat de registres bibliogràfics o metadades			x			x		
L'ítem no duplica altres materials ja escanejats			x			x		
Demanda del material original				x				
Peces seleccionades per a publicacions o exposicions de la biblioteca							x	
CUL: Cornell University Library (2005) HUL: Harvard University Library (Hazen, 1998) IFLA/ICA: <i>Guidelines for digitization projects...</i> (2002) JISC: JISC Digital Media (2008) LC: Library of Congress (2006)		MTIP: <i>Moving theory into practice</i> (2002–2003) NLA: National Library of Australia (2009) UCL: University of California Libraries (2004)						

Taula 1. Criteris de selecció per a la digitalització

Alguns dels criteris anteriors són molt específics, estan definits de manera precisa i en els diversos documents consultats estan formulats de manera similar —aquest seria el cas, per exemple, dels criteris que tenen en compte el copyright i les restriccions legals, les relacions amb altres projectes o la disponibilitat de metadades. En canvi, en altres casos ha resultat una mica més complex arribar a fixar alguns dels ítems de la llista anterior perquè, en funció del punt de vista, el criteri es podia trobar redactat de manera molt diferent. Per exemple, algunes de les pautes analitzades accentuen els usuaris potencials i els reals, i algunes altres remarquen l'estat dels originals o la seva dispersió, entenent que un recurs en un estat de deteriorament avançat serà d'accés molt restringit. En aquests casos, s'ha intentat que els criteris de la taula anterior reflectissin els diversos punts de vista a l'hora de seleccionar els materials a digitalitzar.

Els elements de la taula 1 s'han ordenat d'acord amb l'ocurrència que tenen en els textos que han servit de referència. Així doncs, s'observa que l'únic criteri que està present en tots els documents consultats són els usuaris reals i els potencials, que en alguns casos es troba redactat mencionant l'ús del recurs analògic amb relació a l'ús que es preveu del producte digital, o l'estat del material font. El segon criteri citat és el valor del contingut intel·lectual del material font. Que el material estigui exempt de copyright o no tingui

restriccions legals tan sols apareix citat explícitament en quatre dels textos analitzats; en canvi, però, quan els recursos digitalitzats són d'accés obert aquest és un requeriment *sine qua non*.

A la pràctica, també pot succeir que algun dels criteris poc citats sigui determinant a l'hora de formar una col·lecció digital, tot i que no sigui un dels punts prioritaris d'una política concreta. En aquest sentit, només la *Collection digitisation policy* de la National Library of Australia cita les peces seleccionades per a publicacions o exposicions com un dels elements que es tenen en compte a l'hora de digitalitzar materials, però en altres biblioteques —de les quals s'han examinat els criteris de digitalització— hi ha col·leccions digitals que tenen el seu origen en exposicions, ja siguin virtuals o formades per peces físiques.⁶ La mateixa Biblioteca de Catalunya disposa de la col·lecció digital *Enquadernacions artístiques del Fons Miralles* que té el seu origen en una exposició. L'*Exposició virtual d'ex-libris de la Biblioteca de Catalunya* seria una altra bona candidata a formar part de les seves col·leccions digitals, tot i que de moment es manté com una exposició no integrada en la *Memòria digital de Catalunya*.⁷

2.2 Polítiques de col·lecció i criteris de selecció de les col·leccions digitals espanyoles analitzades

Tal com s'ha comentat més amunt, els documents de polítiques formals de col·lecció no són una pràctica universal de les biblioteques tradicionals ni tampoc ho són de l'entorn digital. L'anàlisi de les pàgines web de les trenta-una col·leccions digitals espanyoles estudiades mostra que no hi ha cap col·lecció que inclogui un document sobre les pràctiques de col·lecció prou complet perquè pugui ser considerat un document formal de polítiques. Ara bé, atès que, d'una banda, aquests documents poden formar part de les polítiques generals de col·lecció de la biblioteca i, de l'altra, poden ser documents en desenvolupament que no s'han fet públics, es va enviar un qüestionari breu als organismes responsables de les col·leccions analitzades per tal de determinar l'existència de directrius respecte d'això. El qüestionari es va enviar per correu electrònic a final de febrer de 2010 a vint-i-nou de les trenta-una col·leccions. La *Biblioteca digital de la Región de Murcia* i la *Biblioteca virtual de la Real Academia Nacional de Farmacia* van ser excloses de la tramesa perquè, en el primer cas, la col·lecció no disposava de plataforma pròpia en aquell moment i en el web només apareixia el correu de la *Biblioteca virtual Miguel de Cervantes* com a adreça de contacte, ja que els documents digitalitzats es gestionaven des d'aquell projecte; en el segon cas, tampoc no hi havia cap adreça de contacte —ni de la col·lecció virtual ni de la Biblioteca de la Real Academia Nacional de Farmacia—, i la plataforma funcionava bàsicament com a catàleg i disposava de molt pocs documents digitalitzats.

En el qüestionari es formulaven les preguntes i la petició següents:

- a. Té la biblioteca un document formal sobre les polítiques de col·lecció de les seves col·leccions digitals?
- b. Té la biblioteca un document formal sobre criteris que s'apliquen en la selecció dels materials a digitalitzar?
- c. Si no disposeu de polítiques formals de col·lecció o selecció, esteu en procés d'elaborar-les?

Si disposeu d'algun document sobre polítiques de col·lecció o criteris de selecció de les col·leccions digitals, us agrairíem que ens enviéssiu l'adreça electrònica on els puguem consultar o, en cas que no estiguin públics al web, que ens faciliteu aquesta documentació. L'accés a aquests documents ens ajudarà a analitzar l'estat de la qüestió de les polítiques de col·lecció de les col·leccions digitals i a elaborar recomanacions respecte d'aquest tema.

Es van rebre un total deu respostes dels vint-i-nou qüestionaris enviats (34,5 %). Dues de les col·leccions —la *Memòria digital de Catalunya* i el *Fons Sol Torres* de la Universitat de Lleida— reconeixien no tenir ni unes polítiques generals de col·lecció ni una llista formal de criteris de selecció per a la digitalització, però assenyalaven que estaven en el procés d'elaborar-les o declaraven la voluntat de fer-ho en el futur. Una altra col·lecció, la *Biblioteca*

virtual Sierra Pambley, manifestava seguir les directius de l'IFLA/ICA per a projectes de digitalització (*Guidelines for digitization...*,2002). Les altres set van trametre documents amb els criteris emprats en la selecció de materials a digitalitzar i, en algun cas, documents més amplis en què es dibuixaven les polítiques generals de col·lecció amb seccions sobre la col·lecció digital o amb les polítiques de la col·lecció digital.

Per exemple, la col·lecció *Iuris digital* de la Real Academia de Jurisprudencia y Legislación disposa d'un document de polítiques prou complet que inclou la història de la col·lecció física i els objectius de la institució, les col·leccions de què consta i els materials més destacats, la política actual d'adquisicions, els objectius del projecte de digitalització i els criteris de selecció dels materials a digitalitzar. El projecte *Arxiu de revistes catalanes antigues (ARCA)* de la Biblioteca de Catalunya disposa d'un document d'un abast més concret que —arran de la consulta que va rebre— va fer públic en el web i que inclou els objectius de la col·lecció, els criteris de selecció, la metodologia emprada en la selecció i les prioritats que es tenen en compte en la digitalització. La *Biblioteca virtual de Andalucía (BVA)* se sustenta en dues disposicions legals: el *Decreto 72/2003, de 18 de marzo, de medidas de impulso de la sociedad del conocimiento en Andalucía* i l'*Orden, de 3 de junio de 2005, por la que se crea la Comisión Científica Asesora de la Biblioteca virtual de Andalucía*. La primera crea i defineix sumàriament la BVA i la segona estableix els objectius i regula les funcions de la comissió assessora quant a la selecció i l'edició de les col·leccions que componen la BVA.

Respecte als criteris de selecció pròpiament dits, els set projectes que han detallat les pautes utilitzades són tots d'índole patrimonial, però de naturalesa diversa. Alguns se centren en un tipus de material concret, com ara l'ARCA i la *Cartoteca digital*; altres ho fan en una matèria, com *Iuris digital*, i la majoria tenen un abast territorial —l'ARCA, la *Cartoteca digital*, la *Biblioteca digital de la Comunidad de Madrid*, la *Biblioteca Navarra digital*, la *Biblioteca virtual de Andalucía* i el *Repositorio de objetos digitales y aprendizaje (RODA)* de la Junta de Extremadura estarien en aquest cas. Això fa que els criteris de selecció siguin prou específics i que sovint estiguin més encarats a prioritzar els continguts que es digitalitzen amb referència al període cronològic, al lloc de publicació, a la procedència dels autors, a la temàtica territorial, etc., que no pas a atendre aspectes que, si bé no s'exclouen, potser no hi apareixen tan destacats, com ara l'ús i l'estat dels materials o el format i la naturalesa del producte digital, com era el cas dels criteris de la taula 1. En aquest sentit, la pauta predominant en les col·leccions espanyoles es podria equiparar al criteri "valor del contingut intel·lectual del material font" que figura en la taula 1, ja que —per a la majoria dels projectes— els materials que fan referència, des de diversos punts de vista, a l'àrea geogràfica tenen aquest valor per a l'estudi i el coneixement de la regió. Així ho demostra el fet que els set projectes incloguin com a materials prioritaris per a la digitalització els que fan referència al territori o a la matèria de què s'ocupa la institució. Vegem-ne alguns exemples:

Biblioteca Navarra digital

Patrimonio bibliográfico, anterior a 1928, referente a Navarra: recopilación de la producción impresa en Navarra, de impresos relativos a ella y de textos publicados por autores navarros.⁸

RODA

Los [originales] que ofrezcan contenidos de gran relevancia para el conocimiento y difusión de la ciencia y la cultura de Extremadura o su información resulte de interés para el conocimiento y estudio de hechos y acontecimientos de interés en nuestro entorno local, provincial y regional.⁹

Biblioteca virtual de Andalucía

Los criterios que establecen la formación de colecciones digitales en la BVA son: cualquier documento de temática andaluza, autor andaluz o impreso en Andalucía, y que preferentemente sea de dominio público.¹⁰

Iuris digital

2) Selección de leyes antiguas españolas.

3) Selección de leyes españolas del siglo XIX que constituyen la base del derecho

moderno.

4) Publicaciones de la propia RAJYL (actas, memorias, discursos de ingreso).¹¹

De vegades, dins els criteris temàtics generals, s'hi introdueixen subcriteris similars als que s'apliquen a la *Biblioteca digital de la Comunidad de Madrid*:

De forma general, nuestras colecciones patrimoniales son el patrimonio bibliográfico madrileño: obras impresas en Madrid, de temática madrileña, autor madrileño, producidas por instituciones de nuestra Comunidad, de movimientos culturales históricamente producidos en la misma [...]. A partir de esta realidad, dentro de la Biblioteca Digital hemos desarrollado varias líneas de digitalización: libros de viajes, clásicos, folletos de temática madrileña, sobre acontecimientos como la Guerra de la Independencia, entradas reales, arquitectura efímera,... Algunas de estas obras, por su rareza (en ocasiones sólo hemos localizado el ejemplar de nuestra biblioteca) tienen especial interés.¹²

En altres casos, els criteris s'amplien per incloure en el programa de digitalització originals antics o rars, materials que presenten un estat de conservació precari o que tenen altres característiques:

Biblioteca Navarra digital

- Fondo antiguo seleccionado por su rareza, valor histórico y cultural, tales como manuscritos, incunables, ejemplares únicos o muy escasos, de muy difícil acceso, etc.
- Fondo bibliográfico de interés general con problemas de conservación, deteriorados o en procesos de deterioro, o de acceso al mismo.
- Obras de "fondo de colección", que teniendo un valor en cuanto a si mismas tienen mayor importancia en relación con otras junto a las que forman colecciones temáticas. Por ejemplo, libros del siglo XIX de temática carlista.¹³

A part de les pautes que se centren més en l'abast temàtic dels documents a digitalitzar, també s'hi citen altres criteris:

- Evitar duplicar digitalitzacions, ja sigui d'originals en la mateixa col·lecció o en altres col·leccions (*Biblioteca digital de la Comunidad de Madrid, Cartoteca digital, Iuris digital* i *RODA*).
- Digitalització de materials que estiguin exempts de drets de propietat intel·lectual (*Biblioteca digital de la Comunidad de Madrid, Biblioteca Navarra digital* i *RODA*).
- Digitalització de materials que estiguin controlats en catàlegs locals o col·lectius —o existència de metadades, segons apareix en els criteris de la taula 1— (*Iuris digital* i *RODA*).
- Materials molt usats (*Iuris digital* i *RODA*).
- Completar col·leccions que en el format analògic estan disperses, com sol passar en el cas dels fons de publicacions periòdiques o de fons d'arxiu (*ARCA*).

Si bé tots els arguments anteriors apareixen en les directrius dels projectes d'altres països que s'han resumit en la taula 1, el seu grau de recurrència no coincideix. Per exemple, en les col·leccions espanyoles, l'existència de còpies digitals duplicades és una qüestió que preocupa i que sovint se cita com un criteri a tenir en compte, no tan sols pels recursos que requereix l'escaneig, sinó sobretot —tal com s'expressa des de la *Cartoteca digital*— pels esforços que requereix la conservació digital, "que és la clau d'aquests projectes". Per això, des de la direcció d'aquesta iniciativa, Carme Montaner insisteix en la necessitat de coordinar les polítiques de digitalització, un tema en el qual encara no s'ha avançat gaire.¹⁴

A les pàgines introductòries de les col·leccions digitals analitzades no hi ha gaires referències als criteris de selecció aplicats en la digitalització. En alguns casos, però, sí que es fa referència a l'abast temàtic de la col·lecció que, com ja s'ha fet notar, és un dels criteris emprats. De vegades també s'hi esbossen, a grans trets, les directrius que s'utilitzen per procedir a seleccionar determinats materials per a la digitalització. A part d'algunes de les col·leccions ja esmentades, que anoten els criteris de selecció en les pàgines web de les col·leccions respectives, també estarien en el mateix cas la *Biblioteca digital de la Real*

Academia de la Historia, la Biblioteca virtual del patrimonio bibliográfico i l' Hemeroteca digital. A continuació, es transcriuen algunes de les mencions que fan referència als criteris de selecció i que es poden trobar en els portals de les col·leccions:¹⁵

Biblioteca virtual de la Real Academia de la Historia

Formarán parte de esta *Biblioteca virtual de la Real Academia de la Historia*, progresivamente, los libros y documentos más valiosos y representativos de sus colecciones, así como otros que sean objeto de demanda frecuente y, más adelante, incluirá también las publicaciones y demás resultados de la actividad investigadora de la Academia desde su fundación.

Biblioteca virtual del patrimonio bibliográfico

Tanto los manuscritos como los incunables y los impresos antiguos se han seleccionado por características tales como su rareza, su especial importancia bibliográfica, su representatividad o su relación con los fondos locales o históricos de determinadas procedencias como puede ser, por ejemplo, la colección de impresos de la Biblioteca Pública del Estado en León.

Hemeroteca digital

El criterio que ha guiado la composición de esta colección ha sido seleccionar periódicos y revistas representativos de su época, que reflejaran la riqueza temática de la edición hemerográfica hispana y de los que se conservaran colecciones completas. Quienes visiten la hemeroteca encontrarán prensa política, satírica, humorística, científica, religiosa, ilustrada, amena, deportiva, artística, literaria, etc.

Pel que fa a la selecció dels materials a digitalitzar, destaca el fet que la *Biblioteca virtual de Andalucía* disposi d'una Comisión Científica Asesora, la qual està presidida per la persona titular de la Dirección General del Libro y del Patrimonio Bibliográfico y Documental i està formada per divuit vocals nomenats entre especialistes de les distintes àrees del coneixement. Aquesta comissió té les funcions de fer propostes d'actuació, d'estudiar i avaluar les propostes de treball i edició de la Biblioteca de Andalucía o d'examinar els criteris d'edició de les obres que poden formar part de la col·lecció, entre altres. Llevat d'*Obras maestras*, una de les col·leccions incloses a la *Biblioteca digital hispánica*, no hi ha cap altre projecte dels estudiats que mencioni l'existència de comissions d'experts que tinguin responsabilitats d'assessorar la formació de la col·lecció. En el cas de la BNE, la col·laboració dels experts està justificada perquè en la col·lecció *Obras maestras* hi ha representades les obres cabdals de la cultura hispànica en diverses àrees del coneixement —art, filologia, filosofia, història d'Amèrica, història de la ciència, història del llibre, literatura i música. Per a la selecció d'aquestes obres es va constituir un comitè d'experts coordinat per José Manuel Blecuá.

A tall de conclusió sobre les polítiques formals de col·lecció dels fons digitals objecte de l'estudi, es pot dir que aquest document no és gaire habitual. Bona part de les col·leccions examinades pertanyen a l'àmbit de la biblioteca pública, ja que molts són projectes lligats a biblioteques regionals o autonòmiques i, en aquest sentit, ja s'ha comentat que la qüestió de les polítiques de col·lecció està actualment en mans d'un grup de treball del Consejo de Cooperación Bibliotecaria del Ministerio de Cultura, que té com un dels seus objectius l'elaboració d'un document que reculli les bases mínimes de les polítiques de col·lecció. Així mateix, dels documents enviats per les biblioteques que han respost a l'enquesta, i també de l'examen de les pàgines introductòries dels projectes, se'n dedueix que la selecció dels materials a digitalitzar està força treballada i que, en la majoria dels casos, els criteris són clars i estan ben establerts. Com apareix en una de les respostes rebudes, és prioritari que hi hagi unes polítiques clares de no duplicar còpies digitals, però encara és més important que hi hagi una coordinació de les polítiques i responsabilitats de preservació i que estiguin ben establertes.

3 La descripció de les col·leccions digitals espanyoles: quina informació comuniquen als usuaris sobre si

mateixes?

El segon principi de les directrius de la NISO *A framework of guidance for building good digital collections* (2007), esmentat més amunt, estableix que les col·leccions s'han de descriure de manera que "a user can discover characteristics of the collection, including scope, format, restrictions on access, ownership, and any information significant for determining the collection's authenticity, integrity, and interpretation". El document remet a la *ISAD(G)* i a l'esquema *EAD* per formular aquesta descripció, i està a l'espera de la norma NISO Z39.91, *Collection description specification*, que encara no està aprovada i que parteix del *Dublin Core collections application profile*.

El perfil d'aplicació de col·leccions de la Dublin Core Metadata Initiative (DCMI) va ser aprovat el 2007 i actualment té algunes aplicacions al Regne Unit (*MICHAEL-UK...*, 2007) i a Finlàndia (Hakala, 2007). Aquestes descripcions estructurades, però, estan pensades més aviat per intercanviar registres de col·leccions entre organismes i per elaborar índexs o bases de dades de col·leccions. La informació que les col·leccions han d'incloure sobre si mateixes, a manera de presentació per a l'usuari, ha de ser més narrativa i pot derivar de les seves polítiques de col·lecció. Aquests documents —que tenen, entre altres, la funció de ser un mitjà de comunicació amb els usuaris i també la de servir de base per a la cooperació amb altres institucions— recullen informació que és bàsica per conèixer-ne el contingut, l'abast, els destinataris, la història, les condicions d'ús i de reproducció, etc. Per això, s'ha considerat que les directrius per elaborar aquests documents són un bon punt de partida per avaluar fins a quin punt les col·leccions digitals espanyoles transmeten informació pertinent sobre si mateixes. De fet, el *Dublin Core collections application profile* també parteix de l'anàlisi de les dades sobre col·leccions que es recull en la base de dades *Conspectus* que, al seu torn, s'inspira en les directrius sobre polítiques de col·lecció de l'ALA (Hakala, 2007, p. 1–2).

Així doncs, per procedir a l'anàlisi de les col·leccions s'ha elaborat una llista dels elements informatius —que habitualment s'inclouen en els documents de polítiques de col·lecció— que poden ser útils per als usuaris a l'hora de saber quin enfocament té la col·lecció i què s'hi pot trobar. Aquests elements, que s'anoten en la taula 2, s'han derivat de les directrius de l'ALA (1996) i de l'IFLA (2001), i també del document de la NISO (*A framework of guidance for building good digital collections*, 2007, p. 7–8).

A) Introducció a les polítiques de col·lecció: informació general sobre la col·lecció	
1. Com dóna suport la col·lecció a la missió de la biblioteca 2. Destinataris de la col·lecció 3. La col·lecció: història i objectius	4. Qüestions organitzatives: unitats o personal encarregat de la col·lecció 5. Pressupost i finançament 6. Acords de cooperació amb altres organismes o projectes
B) Polítiques concretes de la col·lecció digital	
7. Tipus de publicacions que s'hi inclouen 8. Llengües que s'hi inclouen o que se n'exclouen 9. Àrees geogràfiques que s'hi inclouen o se n'exclouen: 9.1. Des del punt de vista temàtic 9.2. Des del punt de vista de la publicació 10. Períodes cronològics que s'hi inclouen o se n'exclouen:	11. Relació entre la col·lecció digital i l'analògica 11.1 Col·lecció digital tancada, inclou tota l'analògica 11.2 Col·lecció digital tancada, inclou una mostra de l'analògica 11.3 Col·lecció digital oberta – Se n'indica el creixement – No se n'indica el creixement

10.1 Des del punt de vista temàtic	
10.2 Des del punt de vista de la publicació	
C) Altres aspectes de les polítiques de la col·lecció digital	
12. Ús i reproducció dels materials 13. Criteris de selecció dels materials a digitalitzar (en el cas de col·leccions digitalitzades)	14. Estàndards de descripció, preservació i accés 15. Altres

Taula 2. Elements de les polítiques de col·lecció que informen l'usuari sobre la naturalesa, l'abast, el contingut, etc., de la col·lecció

Certament, alguns dels elements anteriors tenen un interès més directe per a l'usuari final. Cal tenir en compte, però, que aquesta informació també és útil per a tots els organismes que col·laboren en el projecte i per als col·laboradors potencials; per això, s'hi inclouen alguns elements que tenen un caire tècnic o administratiu. En general, les qüestions més tècniques tindran especificacions concretes separades del document de polítiques de col·lecció, però, tal com recomana el document de la NISO, s'haurien de fer constar en la descripció de la col·lecció.

A continuació, s'examina quina és la informació que donen les col·leccions estudiades de cada un dels elements de la taula 3. L'anàlisi s'organitza en tres apartats:

- Informació general sobre la col·lecció
- Polítiques concretes de la col·lecció digital
- Altres aspectes de les polítiques de la col·lecció digital

3.1 Informació general sobre la col·lecció

3.1.1 La col·lecció digital i la missió de la biblioteca

El fet d'informar de la relació de la col·lecció amb la missió de la biblioteca ajuda a emmarcar el projecte, a justificar-lo des del punt de vista institucional i a donar-li un sentit i una coherència. No obstant això, són poques les col·leccions que estableixen de manera clara la relació existent entre la seva formació i la missió de les biblioteques o els organismes que en són responsables. La *Biblioteca virtual de la Rioja* i la *Biblioteca digital de la Comunidad de Madrid* expressen explícitament aquesta relació i en ambdós casos es fa referència a les disposicions legals en què se sustenta la creació de les col·leccions. Totes dues iniciatives corresponen a biblioteques autonòmiques que tenen com a missió l'adquisició, la conservació, la preservació i la difusió del patrimoni bibliogràfic de les comunitats autònomes respectives. La *Biblioteca virtual de Andalucía* mencionava, fins fa poc i en termes similars, de quina manera les col·leccions virtuals responien a la missió de la Biblioteca de Andalucía, però en el web que s'ha posat en marxa el juny de 2010 la informació sobre el projecte s'alleugereix i les dades desapareixen. En altres col·leccions similars, gestionades també per biblioteques autonòmiques, la informació hi apareix redactada de manera molt genèrica i tan sols es fa al·lusió a l'objectiu de la col·lecció de difondre i preservar el patrimoni bibliogràfic d'un territori determinat, però sense remarcar l'obligació que tenen respecte d'això els organismes responsables —la *Biblioteca digital hispànica*, la *Biblioteca Navarra digital*, la *Biblioteca valenciana digital*, la *Biblioteca virtual del patrimonio bibliográfico, Galiciana*, l'*Hemeroteca digital* i la *Memòria digital de Catalunya* són exemples d'aquests redactats més ambigus. Finalment, en algun cas esporàdic, la informació hi és present, però no pas destacada en un primer terme, sinó que tan sols s'esmenta en la documentació complementària que acompanya la col·lecció (per exemple, en articles o presentacions emmagatzemades en el web del projecte —l'ARCA en seria un clar exponent.

3.1.2 Els destinataris de la col·lecció

Tretze de les trenta-una col·leccions analitzades (41,9 % del total) no fan cap referència als destinataris de la col·lecció. Set col·leccions més (22,6 %) indiquen que s'adrecen a investigadors. Es tracta gairebé en tots els casos de col·leccions digitals especialitzades en alguna àrea temàtica, com ara la *Biblioteca virtual de derecho aragonés*, les col·leccions de les reials acadèmies de farmàcia, d'història, i de jurisprudència i legislació, i la *Biblioteca virtual Saavedra Fajardo de pensamiento político hispánico*. La *Biblioteca digital hispánica*, de la BNE, i la *Biblioteca histórica de Santa Cruz*, que de moment inclou manuscrits digitalitzats del fons de reserva de la Universidad de Valladolid i de l'antiga biblioteca de Santa Cruz, ambdues de caràcter general, també formen part d'aquesta llista. En algun cas es precisa que la col·lecció s'adreça a investigadors d'una àrea determinada —per exemple, a juristes (*Biblioteca virtual de derecho aragonés* i *Luris digital*) o a hispanistes (*Biblioteca virtual Saavedra Fajardo* i *Biblioteca digital hispánica*).

Un total de nou col·leccions (29 %) declara adreçar-se a investigadors i al públic en general o a persones interessades. En aquest grup hi ha la *Biblioteca virtual de prensa histórica*, un dels projectes del Ministerio de Cultura en col·laboració amb les comunitats autònomes, i els projectes d'algunes biblioteques regionals —com ara la *Biblioteca digital de Castilla-La Mancha*, la *Biblioteca digital de la Comunidad de Madrid*, la *Biblioteca virtual del Principado de Asturias* o *Galiciana*, entre d'altres. Finalment, dues de les col·leccions (6,5 %) manifesten que van adreçades a tots els ciutadans: són la *Biblioteca virtual de Andalucía* i la *Biblioteca virtual del patrimonio bibliográfico*.

Així doncs, són moltes les col·leccions que no donen cap indicació dels usuaris a qui s'adrecen, i totes les que hi fan referència ho expressen d'una manera molt genèrica i sense entrar en detalls. Certament, ara per ara, moltes de les col·leccions se centren en materials patrimonials i sobretot en impresos antics, motiu pel qual es podria donar per suposat que prioritàriament van destinades a la recerca, tot i que no ha de ser així necessàriament. L'exemple següent, tret d'una de les col·leccions digitals de la Harvard University, especialitzada en malalties i epidèmies, ens mostra amb quants matisos es poden presentar els destinataris d'una col·lecció i l'ampli espectre d'usuaris a qui pot anar adreçada:

Contagion. Historical views of diseases and epidemics is a digital library collection that brings a unique set of resources from Harvard's libraries to Internet users everywhere. Offering valuable insights to students of the history of medicine and to researchers seeking an historical context for current epidemiology, the collection contributes to the understanding of the global, social-history, and public-policy implications of disease. *Contagion* is also a unique social-history resource for students of many ages and disciplines.¹⁶

Algunes de les col·leccions digitals espanyoles analitzades se centren en el patrimoni bibliogràfic d'un territori i, per això, inclouen molts fons regionals o locals que poden ser d'interès per als investigadors locals, però també per als estudiants dels primers cicles de l'ensenyament. Que això sigui així dependrà, en part, de la manera com s'organitzi la col·lecció i també dels tipus de materials inclosos. Fins ara, moltes de les col·leccions s'han centrat en impresos antics, però si hi introduïssin altres tipus de materials —com ara fotografies i altres materials gràfics, mapes, etc.—, probablement tindrien un espectre molt més ampli d'usuaris i n'augmentarien l'ús significativament. Així mateix, probablement, l'organització d'aquests fons en subcol·leccions temàtiques també ajudaria a identificar usuaris potencials i a arribar-hi més directament. Cal tenir present que moltes de les col·leccions analitzades són de biblioteques —ja siguin públiques o especialitzades— que depenen de l'Administració pública i que, per tant, es mantenen amb recursos públics; d'aquí ve que tinguin un compromís especial amb tots els ciutadans, incloent-hi els estudiants dels diversos nivells educatius.

3.1.3 Història i objectius de la col·lecció

Les notícies històriques dels projectes serveixen per contextualitzar-los i també per destacar-ne els trets principals, com ara les peces més valuoses o interessants, la procedència dels fons, etc. Ara bé, la majoria ofereixen una informació molt escassa sobre la col·lecció digital i els seus orígens, fins al punt que, per saber-ne la data de creació, cal acudir sovint a les fitxes incloses en el directori d'*Hispana*, on en general hi ha més dades "històriques" que no pas en les pàgines de la col·lecció corresponent. Hi ha algunes excepcions a aquesta pauta general, com ara la *Biblioteca digital de Castilla-La Mancha* o la *Biblioteca virtual del patrimonio bibliográfico*, que fan una breu referència a la procedència dels fons digitalitzats. Per la seva banda, l'*ARCA* documenta àmpliament els orígens del projecte, però no ho fa en les pàgines generals del portal, sinó en presentacions i articles arxivats, juntament amb la informació tècnica. La presentació de la *Memòria digital de Catalunya (MDC)* és molt sumària i només inclou una declaració breu dels objectius del projecte i una menció dels tipus documentals. Tanmateix, algunes de les col·leccions que s'apleguen en aquest recull de col·leccions —com ara el *Fons de la Guerra de Successió* de la Universitat Pompeu Fabra o el *Fons fotogràfic Salvany* de la BC, entre d'altres— donen una informació prou completa sobre la procedència o la formació del fons, les peces més destacades, etc.¹⁷

De manera esporàdica també s'hi pot trobar alguna referència a la història de la col·lecció analògica en què es basa la digital, com ara en el cas de la *Biblioteca històrica de Santa Cruz*, la *Biblioteca digital de la Real Academia de la Historia*, el *Fondo fotográfico de la Universidad de Navarra* o la *Biblioteca digital Sierra Pambley*. Ara bé, de vegades, per accedir a aquesta informació cal sortir de les pàgines del projecte i cercar-la en les pàgines de la biblioteca o de l'organisme responsable del projecte digital.

La menció dels objectius de la col·lecció o del projecte de digitalització és molt més habitual, ja que només hi ha quatre col·leccions que no n'esmenten explícitament cap (12,9 %). Pel que fa a aquest aspecte, les col·leccions digitals espanyoles segueixen les pautes de les col·leccions d'altres països quan es tracta de justificar els projectes de digitalització. Com diu Lopatin (2006, p. 273–274), l'accés i la preservació de materials són els motius principals per iniciar aquests projectes, i en el cas de les iniciatives del nostre entorn es confirma la tendència. Així, vint-i-cinc col·leccions (80,6 %) esmenten la difusió dels materials o l'accés com un dels objectius del projecte, i la BNE ofereix un servei d'impressió segons demanda que permet adquirir títols de les seves col·leccions per promoure encara més la difusió del patrimoni bibliogràfic. Vint-i-una col·leccions (67,7 %) assenyalen la preservació dels materials analògics com un dels objectius prioritaris de la digitalització, ja sigui pel valor dels originals o pel seu estat de deteriorament a causa de l'acidesa o la fragilitat del paper, sobretot quan es tracta d'impresos o de premsa de final del segle XIX o de començament del XX. L'únic projecte que es proposa explícitament la preservació —tant de materials digitalitzats com d'aquells altres que ja s'han originat com a recursos digitals— és la *Biblioteca virtual de la Rioja*.

La recerca i la formació són altres objectius de les col·leccions analitzades, però en un grau menor. Per exemple, la investigació de vegades s'esmenta com un objectiu específic del fons, però més aviat s'ha de deduir dels destinataris a qui s'adreça. Pel que fa a la formació, tan sols hi ha dues col·leccions que hi fan referència directament —la *Biblioteca virtual de Andalucía* i la *Biblioteca virtual de la Rioja*. En tots dos casos hi ha la voluntat no tan sols d'aplegar materials que es puguin emprar en l'aprenentatge, sinó de reelaborar-los i transformar-los en recursos didàctics, tal com s'expressa a continuació:

Biblioteca virtual de Andalucía

Ser un vehículo de aprendizaje y formación destinado a conocer nuestro rico legado bibliográfico, a través de unos recursos didácticos y culturales de producción propia puestos a disposición de todos: ediciones literarias, documentales, reportajes, audiolibros, exposiciones virtuales, webs temáticas, etc.

Biblioteca virtual de la Rioja

Llegar a ser un instrumento fundamental de aprendizaje y formación cultural a partir del importante legado bibliográfico depositado en las bibliotecas riojanas y transformándose en un conjunto de recursos didácticos puestos a disposición de todo

aquel que se halle interesado por ellos o requiera de los mismos.

En tractar-se sobretot de fons patrimonials, hom podria creure que aquestes col·leccions van destinades prioritàriament a la recerca, però no ha de ser així necessàriament. Més amunt s'apuntava l'àmplia gamma de destinataris de la col·lecció *Contagion* de la Harvard University, entre els quals hi havia estudiants de totes les edats. També es podria posar l'exemple de les col·leccions digitals de la *California digital library (CDL)* que mencionen clarament que s'adrecen tant a investigadors i personal acadèmic com a professors i estudiants de primària i secundària. La University of California és una universitat pública que rep finançament de l'Estat i, per això, assumeix la responsabilitat de proporcionar materials per als primers nivells de l'ensenyament i per al públic general. El projecte *Calisphere* de la CDL, que inclou materials sobre la història, la cultura i els aspectes polítics, econòmics i socials de la vida de Califòrnia, organitza les col·leccions de fonts primàries temàticament i cronològica, i les acompanya de guions que donen una pauta a l'hora d'usar-les en presentacions o en treballs dels alumnes en les diverses matèries de l'ensenyament primari i secundari. L'esplèndida col·lecció *American memory*, de la Library of Congress, té la mateixa filosofia i segueix una metodologia similar.¹⁸

Certament, aquests darrers models van molt per endavant i, ara per ara, les nostres col·leccions digitals no tenen l'amplitud ni els recursos necessaris per a projectes d'aquesta mena. Tanmateix, com s'ha observat, alguns projectes no descarten aquesta línia. Seguir-la, hauria de suposar: en primer lloc, projectes de col·laboració amb el món de l'ensenyament; en segon lloc, unes col·leccions amb uns fons més diversificats pel que fa a la tipologia de materials —amb molta més abundància de materials gràfics, fotografies, mapes, etc., i menys èmfasi en els impresos antics—; i, finalment, unes col·leccions organitzades temàticament.

En les col·leccions estudiades, encara hi destaquen altres objectius que tenen una certa recurrència. Així, per exemple, la recuperació del patrimoni o —dit d'una altra manera— la reunió de fons que en la versió analògica estan dispersos o, fins i tot, es troben fora del territori és una de les fites de l'ARCA, de la *Biblioteca virtual de Andalucía*, de la *Biblioteca virtual de la Rioja* i de la *Biblioteca virtual de prensa histórica*. Sobretot en el cas de les col·leccions de premsa, completar fons de revistes a partir de les còpies digitals, tal com es proposa l'ARCA, és un objectiu que suposa molts beneficis per a l'usuari. Promoure la cooperació entre institucions és un altre dels objectius present a l'ARCA i a la *Biblioteca digital hispánica* i que està latent en els dos projectes del Ministerio de Cultura. Finalment, només la *Biblioteca digital hispánica* destaca com un dels seus objectius prioritaris "cumplir el compromiso adquirido con la Unión Europea de contribuir en la creación de la futura *Biblioteca digital Europea*". Tanmateix, com es veurà més endavant, són moltes les col·leccions que tenen el propòsit de col·laborar en aquest projecte europeu a través de la xarxa *EuropeanaLocal*.

3.1.4 *Questions organitzatives i de finançament*

Són poques les col·leccions que informen textualment de la dependència de la col·lecció digital i de les unitats que en tenen cura. És cert que de vegades hi ha logotips amb enllaços que menen fins a l'entitat o l'organisme responsable, però no sempre és així. Així doncs, la dependència jeràrquica no sempre és òbvia, ja que —per exemple— les col·leccions d'ens autonòmics tant poden dependre de la biblioteca regional corresponent com d'una conselleria de cultura o similar.

Pel que fa al personal assignat al projecte, tan sols la col·lecció de la *Biblioteca histórica de Santa Cruz* i el *Fondo fotográfico de la Universidad de Navarra* inclouen la llista de persones que tenen cura del projecte i les adreces electròniques de cadascuna d'elles. En el cas de la *Biblioteca virtual de derecho aragonés*, en les pàgines de cada una de les seccions s'indiquen els responsables intel·lectuals del projecte (professors universitaris) i els tècnics (que correspon a personal de la empresa a la qual s'ha externalitzat el projecte); la *Biblioteca virtual de Andalucía* inclou, en la secció "Colaboradores", la llista de persones col·laboradores, fins a trenta-vuit, que són probablement els experts que formen o han

format part de la Comisión Científica Asesora, i la *Biblioteca digital de la Región de Murcia* inclou el nom del coordinador del projecte i l'adreça electrònica de l'empresa responsable. En la resta de col·leccions figura, en el millor dels casos, una bústia de suggeriments o una adreça de contacte. Tanmateix, en dotze projectes (38,7 % del total) ni tan sols hi ha aquesta dada mínima, que hauria de ser ineludible.

Les dades econòmiques també són escasses o nul·les. Només l'ARCA fa constar, en la documentació adjunta, el pressupost d'alguns anys. Sí que es deixa constància de les fonts especials de finançament, com ara les ajudes obtingudes en les convocatòries que la Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas del Ministerio de Cultura fa públiques cada any, des de 2007, per promoure la creació i la transformació de recursos digitals i la seva difusió i preservació, o ajudes obtingudes de l'Administració local o regional, d'empreses privades, etc. En total, són vint-i-una (67,7 %) les col·leccions que fan constar aquests tipus d'ajudes, a més d'algunes de les col·leccions individuals de la *Memòria digital de Catalunya*.

3.1.5 Acords de cooperació amb altres organismes i projectes

Molts dels projectes estudiats són el resultat de la cooperació de diversos organismes que col·laboren amb la digitalització o la catalogació dels fons digitalitzats. Tot i això, no sempre consta de manera explícita la llista dels participants. L'ARCA (amb dinou organismes col·laboradors), la *Biblioteca virtual de Andalucía* (amb vint-i-vuit) i la *Memòria digital de Catalunya* (amb tretze) inclouen una secció en què s'enumeren totes les institucions col·laboradores, mentre que la *Biblioteca digital de la Región de Murcia* i la *Biblioteca virtual Lastanosa* les mencionen en la introducció, ja que en ambdós casos es tracta d'un nombre reduït de participants. Les dues col·leccions del Ministerio de Cultura —la *Biblioteca virtual del patrimonio bibliográfico* i la *Biblioteca virtual de prensa histórica*— anoten que es tracta de projectes de cooperació amb les comunitats autònomes i, en el cas de la segona, amb altres institucions culturals, com ara ateneus, fundacions, universitats i empreses periodístiques. En la secció d'estadístiques de la *Biblioteca virtual del patrimonio bibliográfico* es pot veure el detall dels organismes participants, mentre que en les estadístiques de la *Biblioteca virtual de prensa histórica* tan sols consta el nombre de capçaleres per comunitat autònoma.

En altres casos, només es té constància de les entitats col·laboradores en limitar la cerca avançada per la biblioteca o pel centre catalogador —la *Biblioteca digital de Castilla-La Mancha*, la *Biblioteca virtual del Principado de Asturias* i la *Biblioteca virtual de la Rioja* il·lustren aquesta situació. I encara hi ha projectes, com ara *Galiciana*, que es presenten com a cooperatius, però que no esmenten els organismes que hi col·laboren (ni tan sols en la cerca avançada o en les estadístiques).

La menció d'altres projectes en els quals col·labora l'organisme responsable de la col·lecció és força habitual. Així, sis projectes (19,3 %) manifesten participar en el *Catálogo colectivo del patrimonio bibliográfico*; set (22,6 %) declaren que ho fan en la *Biblioteca virtual del patrimonio bibliográfico*; cinc (16,1 %) fan constar que col·laboren en la *Biblioteca virtual de prensa histórica*, i tretze (41,9 %) expressen la seva voluntat de participar a l'*Europeana*, la biblioteca digital europea. Un cert nombre de les col·leccions estudiades són gestionades per biblioteques autonòmiques o per biblioteques públiques de l'Estat, i d'aquí ve la seva participació en els projectes del Ministerio de Cultura i també a l'*Europeana*, ja que el Ministerio promou la participació de les biblioteques locals en aquest gran projecte europeu a través de la Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas.

3.2 Polítiques concretes de la col·lecció digital

3.2.1 Tipus de documents que s'inclouen en les col·leccions

Els tipus de documents inclosos en les col·leccions varien en funció de l'objectiu d'aquestes

darreres, però sempre coincideixen a destacar-ne el valor patrimonial i l'interès que tenen per a la institució o la comunitat que les manté. En general, el tipus documental més present és el llibre imprès, que és també el tipus majoritari de material en moltes de les biblioteques patrimonials del nostre entorn.

Ara bé, si a l'hora de descriure la col·lecció —de cara a informar l'usuari del seu contingut— es tracta de mencionar clarament els tipus de materials inclosos, aquesta informació no sempre es dona de manera directa. Projectes com ara la *Biblioteca digital hispánica*, la *Biblioteca virtual de Andalucía* o la *Memòria digital de Catalunya* indiquen els tipus de materials inclosos i, a més, ofereixen la llista de les col·leccions en què s'organitzen, de manera que mostren tota la seva riquesa documental —llibres, fullets, gravats, cartells, enregistraments sonors, mapes, fotografies, etc. Tanmateix, en algunes col·leccions aquesta informació tan sols es pot deduir de la secció d'estadístiques —si n'hi ha— o dels resultats de fer cerques per tipus de document en les plataformes que ofereixen aquesta opció. Finalment, també hi ha algun cas en què la informació donada a les pàgines introductòries no es correspon amb els tipus documentals emmagatzemats en el repositori que allotja la col·lecció. En aquesta situació es troba la *Biblioteca virtual de la Rioja*, ja que manifesta que, dins la col·lecció, hi tenen cabuda "todos los tipos de materiales y soportes", encara que de moment només hi ha monografies impreses.

Varietat documental

En funció del tipus de material es pot diferenciar entre les col·leccions que inclouen diverses categories documentals i les col·leccions que se centren exclusivament en un tipus de document. Entre les darreres hi ha l'ARCA, la *Biblioteca virtual de prensa histórica* i l'*Hemeroteca digital* (premsa i altres publicacions periòdiques), el *Fondo fotográfico de la Universidad de Navarra* (fotografies), la *Biblioteca virtual de la Real Academia de la Historia* (majoritàriament còdexs manuscrits), la *Cartoteca digital* (material cartogràfic i fotografies) i també aquelles col·leccions que contenen, sobretot, materials impresos (principalment llibres i fullets) o manuscrits.

Les institucions amb col·leccions digitals formades exclusivament per materials tradicionals (llibres i fullets impresos i, en algun cas, manuscrits i publicacions periòdiques) es decanten per aquesta opció per diverses raons. En primer lloc, hi ha les situacions en què es digitalitzen recursos de seccions de reserva que tan sols col·leccionen materials impresos i manuscrits, com ara la *Biblioteca histórica de Santa Cruz*. En segon lloc, hi ha algunes col·leccions que aspiren a digitalitzar una gran diversitat de materials, però que han iniciat el projecte amb la digitalització de monografies impreses, com és el cas de la *Biblioteca virtual de la Rioja*. Finalment, encara hi ha un altre grup de col·leccions, de vegades molt especialitzades des del punt de vista temàtic, que parteixen de col·leccions analògiques centrades en materials textuais impresos i manuscrits: és el cas de la *Biblioteca virtual Lastanosa*, formada al voltant de la figura del mecenes i col·leccionista Vincencio Juan de Lastanosa (1607–1681) i l'Osca i l'Aragó del seu temps, o la *Biblioteca virtual Sierra Pambley*, que té el seu origen en la biblioteca de Gumersindo de Azcárate (1840–1917), un dels fundadors de la Institución Libre de Enseñanza, que està formada per monografies i publicacions periòdiques.

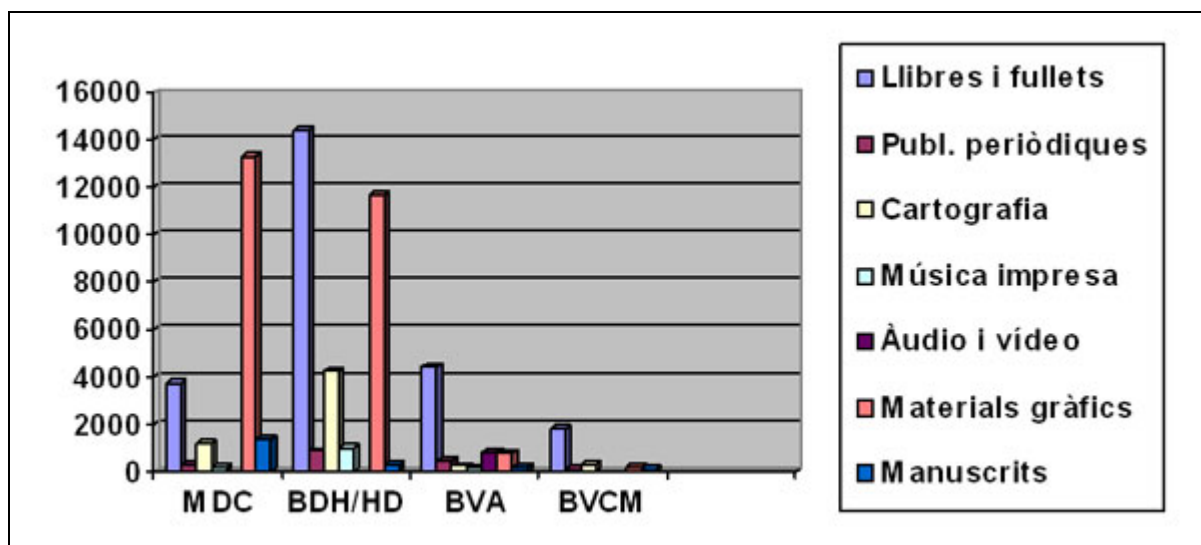
Si bé algunes de les col·leccions digitals manifesten la voluntat d'incloure tota mena de materials, a la pràctica ho fan ben poques; així, acaben predominant aquelles que es limiten a material imprès (sobretot llibres i fullets) i, en algun cas, a material manuscrit. Els projectes que presenten una diversitat més gran de materials són la *Biblioteca digital hispánica*, la *Memòria digital de Catalunya*, la *Biblioteca virtual de Andalucía* i la *Biblioteca virtual de la Comunidad de Madrid*. De totes elles, només la *Biblioteca virtual de Andalucía* conté enregistraments sonors i de vídeo; la resta contenen materials textuais i gràfics (mapes, gravats, dibuixos, postals, cartells i fotografies).

Pel que fa al volum dels materials digitalitzats, les col·leccions examinades són molt diferents per diverses raons. En primer lloc, en alguns casos no sembla que hi hagi una política de col·lecció ben definida, sinó que es dóna prioritat a la digitalització de materials impresos sense valorar a fons si aquests són els materials que cal difondre i preservar en primera instància en funció d'uns destinataris que —com s'ha dit més amunt— també es defineixen molt genèricament.

Altres factors que afecten la quantitat dels documents digitalitzats poden ser la composició de la col·lecció o les col·leccions originals, l'antiguitat del projecte de digitalització, els recursos dels quals disposa cada centre o les ajudes rebudes de l'Administració. En tot cas, les diverses biblioteques digitals són, ara per ara, massa diferents en fons i objectius com per poder-les comparar.

Així, el rang de xifres en monografies impreses va des dels més de 14.000 llibres de la *Biblioteca digital hispánica* als 82 de la *Biblioteca virtual Sierra Pambley*, passant per col·leccions força significatives numèricament com ara la *Biblioteca virtual del patrimonio bibliogràfic* (8.562 llibres) o la *Biblioteca virtual de derecho aragonés* (9.727), fins a col·leccions que sobrepassen el miler de títols de monografies impreses —com ara la *Biblioteca digital de Castilla-La Mancha* (1.143), la *Biblioteca valenciana digital* (1.036), la *Biblioteca virtual del Principado de Asturias* (1.017)— o menors —com ara la *Biblioteca virtual de la Rioja* (554), la *Biblioteca virtual Lastanosa* (187) o la *Biblioteca Navarra digital* (170).

Pels objectius, i també per la diversitat dels documents que inclouen, es podrien comparar algunes col·leccions que tenen una base territorial, com ara la *Biblioteca digital hispánica*, la *Memòria digital de Catalunya*, la *Biblioteca virtual de Andalucía* i la *Biblioteca digital de la Comunidad de Madrid*. Totes elles pretenen la formació de col·leccions digitals que donen accés al patrimoni bibliogràfic d'un territori. No són els únics projectes amb aquests objectius, però actualment el seu grau de desenvolupament és molt superior, per la varietat de materials inclosos, al d'altres iniciatives.

Gràfic 1. Gràfic amb la comparació dels tipus documentals inclosos en la *Memòria digital de Catalunya* (MDC), la *Biblioteca digital hispánica* i l'*Heremoteca digital* (BDH/HD), la *Biblioteca virtual de Andalucía* (BVA) i la *Biblioteca virtual de la Comunidad de Madrid* (BVCM)

Com que les col·leccions del gràfic anterior inclouen revistes, l'*Heremoteca digital* de la BNE —que es presenta com a part de la *Biblioteca digital hispánica*— ha estat considerada dins aquesta col·lecció. En el gràfic, hi destaquen els materials gràfics de la *Memòria digital de Catalunya* i de la *Biblioteca digital hispánica*. Pel que fa als llibres, el nombre de títols digitalitzats de la BNE és molt superior al de qualsevol altra col·lecció, tal com ha de ser. Tanmateix, les xifres dels altres projectes no són gens menyspreables.

En parlar de xifres cal destacar l'esforç fet per algunes col·leccions que se centren majoritàriament en un tipus concret de material. Així, s'han de valorar molt positivament les col·leccions de publicacions periòdiques, com ara la *Biblioteca virtual de prensa histórica* — que recull més de 1.800 capçaleres, amb un predomini de periòdics d'informació general de

tot l'Estat conservats en 50 biblioteques—, l'*Hemeroteca digital* —amb unes 800 publicacions periòdiques també de tot l'Estat— i l'*ARCA* —amb 246 títols que representen fons complets de publicacions periòdiques, sobretot revistes, que han estat representatives per a la cultura i la societat catalanes i que es troben a la Biblioteca de Catalunya i a altres biblioteques catalanes. També són dignes d'esment la *Cartoteca digital*, de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, amb 15.432 mapes i 13.554 fotografies, i la col·lecció del *Fondo fotográfico de la Universidad de Navarra*, amb més de 3.000 fotografies que permeten "una aproximación sólida a la realidad del fenómeno fotográfico del siglo XIX en España".

En general, hi ha coincidències en la selecció dels documents que es digitalitzen, tant per les seves característiques formals com de contingut. Pel que fa a les formals, les biblioteques generalistes, concebudes com a aparador d'una cultura o d'un territori, tendeixen a mostrar els documents més valuosos produïts a la regió: manuscrits, impresos antics, etc. Sovint s'ha començat la digitalització per aquells documents més significatius per l'antiguitat, la raresa o el valor bibliogràfic o històric; per això, en les col·leccions de llibres sol haver-hi —si més no, inicialment— un percentatge significatiu d'incunables i d'impresos dels segles XVI–XVIII, que queda una mica més compensat a mesura que el projecte supera les primeres etapes i es digitalitzen altres materials. Pel que fa al contingut, a les biblioteques de base territorial predominen les obres clàssiques que tracten del territori i les edicions més valuoses dels seus autors. Les biblioteques digitals de base temàtica, com ara la *Biblioteca virtual de derecho aragonés* o les col·leccions de les reials acadèmies, donen preferència a les edicions més significatives de la matèria en qüestió. Amb un sentit més pragmàtic, i probablement amb projectes més madurs, algunes col·leccions digitals de biblioteques nord-americanes no estan tan enfocades en el llibre antic —perquè saben que té un públic molt restringit i perquè la majoria d'aquests materials no presenten problemes de conservació— i opten per col·leccions digitals de tipus temàtic, amb molta més diversitat de materials que poden ser útils en totes les etapes de l'ensenyament.

3.2.2 Abast temàtic, geogràfic, lingüístic i cronològic de la col·lecció

Atès que moltes de les col·leccions analitzades tenen un enfocament territorial, l'abast temàtic i el geogràfic s'han considerat conjuntament. Des d'aquest punt de vista, tan sols hi ha quatre col·leccions que no donen cap tipus d'indicació sobre l'abast —la *Biblioteca digital de la Universidad de Oviedo*, la col·lecció digital de la *Biblioteca Histórica de Santa Cruz*, el *RODA* y la *Euskal memoria digitala*.²⁰ Ara bé, hi ha unes quantes col·leccions més que tan sols fan servir fórmules molt genèriques per indicar-ne el contingut temàtic o geogràfic, sovint lligades als objectius de la col·lecció: "preservar i difondre el fons que es conserva en una biblioteca, en un arxiu o en un territori". Quan es tracta d'una biblioteca territorial o d'una temàtica molt concreta —com ara la *Biblioteca virtual de Aragón*, la *Biblioteca virtual del Principado de Asturias*, la *Biblioteca digital de Castilla-La Mancha* o la *Biblioteca virtual de la Real Academia de Farmacia*— es pot inferir bastant fàcilment quin és l'abast temàtic de la col·lecció o quins continguts hi predominen, però en altres situacions —com en el cas de la *Biblioteca virtual Sierra Pambley*, amb una temàtica més difusa— aquest tipus de mencions no aporten gaire informació.

Un bon nombre de col·leccions de biblioteques regionals o autonòmiques acostumen a declarar que la col·lecció vol ser representativa del patrimoni bibliogràfic de la regió, i en alguns casos ho concreten explicant què entenen per aquest tipus de patrimoni: les obres que tracten de la regió, les que hi han estat publicades o impreses i les d'autors de la zona o que hi estan vinculats. Les mencions que s'inclouen a la *Biblioteca virtual de Andalucía*, la *Biblioteca digital de la Comunidad de Madrid*, la *Biblioteca valenciana digital*, la *Biblioteca Navarra digital* o la *Biblioteca virtual de la Rioja* són uns bons exemples de com aquesta informació es pot donar de manera breu i sense ambigüitats; en algun cas, s'hi destaquen, a més, els punts forts de la col·lecció. Vegem-ne algun exemple:

Biblioteca digital de la Comunidad de Madrid

Se trata de manuscritos, libros impresos, publicaciones periódicas y cartografía histórica de entre los siglos XVI al XX, en su gran mayoría de interés madrileño por su temática, origen y publicación o por sus autores. Así, destacan los ejemplares de

libros de viajes, testimonio de los viajeros que recorrieron España entre los siglos xvii y xix; clásicos y ediciones cervantinas en distintas lenguas; mapas y planos, tanto de Madrid y sus municipios, como de la Península; impresos y manuscritos que reflejan la historia de nuestras instituciones y la vida cultural de la corte a lo largo de los siglos, etc.

Biblioteca valenciana digital

Han tingut cabuda en aquest projecte les obres literàries i científiques més rellevants i significatives, així com aquelles altres que han sigut considerades d'un major interès per al desenvolupament de la investigació científica sobre el patrimoni bibliogràfic i cultural de la Comunitat Valenciana [...]. D'incunables a manuscrits, d'obres costumistes populars als literats clàssics valencians, de monografies de temàtica història a tractats de dret foral [...]. Així mateix, s'inclouen també a *BIVALDI* transcripcions, traduccions, bibliografies, estudis especialitzats sobre les obres digitalitzades i els seus impressors, biografies dels seus autors, etc.

A més, les col·leccions d'Andalusia i de València inclouen seccions dignes de destacar: les entrevistes amb autors andalusos, en el cas de la primera, i les anomenades "biblioteques d'autor", en la segona, en què de moment s'inclouen obres de Joan Lluís Vives, Gregori Mayans i Siscar i Vicente Blasco Ibáñez.

Finalment, per la seva mateixa concepció, hi ha col·leccions molt generalistes, com ara la *Biblioteca virtual del patrimoni bibliogràfic* —que recull el patrimoni de tot l'Estat— o la *Biblioteca digital hispànica* —que recull el de la BNE. Tanmateix, la incipient formació de subcol·leccions en la col·lecció gestionada pel Ministerio de Cultura i l'organització en subcol·leccions que parteixen de la classificació decimal de la *Biblioteca digital hispànica* ajuden a identificar centres d'interès per a usuaris concrets. La *Memòria digital de Catalunya* potser és la més inclassificable des de la perspectiva del contingut, ja que recull col·leccions de diverses biblioteques, però al mateix temps és la que s'acosta més a l'enfocament d'algunes col·leccions nord-americanes. És cert que inclou col·leccions d'incunables i d'impresos antics, però hi predominen amb escreix altres materials que constitueixen algunes col·leccions especials de biblioteques i que estan formades al voltant d'una temàtica —per exemple, la Guerra de la Independència o la de Successió—, d'un tipus documental —com ara partitures o cartells— o d'una combinació de tipologia documental i contingut —com ara la col·lecció de cartells de la Guerra Civil o la premsa política clandestina.

Les pautes per a l'elaboració de polítiques de col·lecció indiquen les llengües que s'inclouen i que s'exclouen per a cada àrea temàtica. Tanmateix, en cap de les col·leccions examinades no hi ha referències al contingut lingüístic dels recursos digitalitzats, probablement perquè aquest no és un criteri que s'hagi tingut en compte en seleccionar els fons a digitalitzar. El fet de recollir materials existents en unes determinades biblioteques o relatius a unes temàtiques concretes determinarà que una llengua hi predomini o no. Així, la majoria de biblioteques digitals dedicades a la cultura d'un territori poden tenir obres sobre aquell territori en qualsevol llengua, però també és lògic que hi predomini la llengua pròpia de la zona; per això, en la majoria de les col·leccions digitals d'aquest tipus, la llengua més freqüent és l'espanyol. Per la mateixa lògica, a la *Memòria digital de Catalunya* hi ha un nombre significatiu de documents en català. A la *Biblioteca valenciana digital* i a l'*Euskal memoria digitala* també hi ha documents en català i en basc, respectivament, tot i que la proporció de recursos en les llengües del territori és menor que en el recull de col·leccions catalanes.

La presència de llengües estrangeres també és una constant de moltes col·leccions, especialment el francès i el llatí. Algunes de les plataformes que allotgen les col·leccions digitals objecte d'estudi permeten recuperar els recursos en funció del contingut lingüístic. Estarien en aquest cas les plataformes de la *Biblioteca digital hispànica*, la *Biblioteca virtual del patrimoni bibliogràfic*, la *Biblioteca virtual de premsa històrica* i *DIGIBIB* —el programari emprat per la majoria de col·leccions de biblioteques regionals o autonòmiques, per les col·leccions de les reials acadèmies i per algunes col·leccions temàtiques.²¹

Quant a l'abast cronològic, les col·leccions que se centren en un període concret o que recullen principalment materials d'una època, acostumen a mencionar-ho en la presentació.

L'*Hemeroteca digital* posa els seus límits des del segle XVII fins a l'inici del XX; l'ARCA, entre el segle XIX i la primera part del XX; la *Biblioteca digital hispánica* els fixa entre el segle XV i el XIX; el *Fondo fotográfico de la Universidad de Navarrecull*, de moment, fotografies del segle XIX, i la *Biblioteca digital de la ciudad de Murcia* destaca que, si bé digitalitza materials des dels primers temps de la impremta, una gran part dels fons digitalitzats correspon al segle XVIII —de fet, encara que té altres seccions obertes, actualment només incorpora impresos d'aquest segle.

Totes les col·leccions són d'accés obert i, per tant, la digitalització arriba fins allí on ho permet la legislació de drets d'autor; per això, en la majoria dels fons la digitalització no va més enllà dels anys cinquanta del segle passat, però aquesta és una dada implícita que tan sols s'especifica en la presentació que fa del RODA la Biblioteca Pública del Estado de Cáceres. Si bé és cert que hi ha algun projecte —com ara la *Biblioteca Navarra digital* o l'*Hemeroteca digital*— que fa constar que s'ha tingut en compte la legislació vigent sobre propietat intel·lectual, la majoria no diu res respecte d'això. Tanmateix, també hi ha algunes excepcions a la tendència general, ja que algunes col·leccions publiquen materials de producció pròpia —com ara les entrevistes a autors andalusos de la *Biblioteca virtual de Andalucía*— o publicacions pròpies o d'entitats relacionades de les quals han obtingut els permisos pertinents. La *Biblioteca digital hispánica* és l'única col·lecció que inclou materials subjectes a drets d'autor: conté un miler de títols contemporanis digitalitzats, que són d'accés restringit i als quals tan sols es pot accedir mitjançant pagament. Aquesta és una opció interessant per donar a conèixer el "patrimoni" contemporani, sense que els autors en surtin perjudicats.

Llevat dels casos mencionats més amunt, en les presentacions rarament s'especifiquen les dates extremes de la col·lecció o aquelles en què s'acumula el gruix més important dels materials. Ara bé, la secció d'estadístiques d'algunes plataformes recull les dates del document més antic i la del més modern de la base de dades. La inclouen la *Biblioteca virtual de prensa histórica* i moltes de les col·leccions que fan servir el programari DIGIBIB. Així mateix, algunes plataformes permeten fullejar els índexs de l'any de publicació —la *Biblioteca digital hispánica*, el *Fons Sol Torres* i el RODA presenten aquesta opció.

3.2.3 Relació entre la col·lecció digital i l'analògica

Vistes de manera global, la gran majoria de col·leccions analitzades són col·leccions obertes, però en general aquesta informació només es dedueix de la naturalesa del fons o perquè el projecte es presenta com una primera fase de la digitalització. Tan sols l'ARCA i l'*Hemeroteca digital* indiquen el creixement de la col·lecció amb la llista dels títols que s'incorporaran properament al projecte. La *Biblioteca de la Real Academia de la Historia* també dóna una certa indicació del seu creixement futur quan declara que "formarán parte de esta *Biblioteca virtual de la Real Academia de la Historia*, progresivamente, los libros y documentos más valiosos y representativos de sus colecciones, así como otros que sean objeto de demanda frecuente y, más adelante, incluirá también las publicaciones y demás resultados de la actividad investigadora de la Academia desde su fundación".

Així doncs, els apartats introductoris dels projectes no ofereixen gaires dades sobre la relació entre la col·lecció digital i l'analògica; tampoc no acostumen a explicar, com ja s'ha indicat més amunt, els criteris de selecció que s'han utilitzat en la digitalització, la qual cosa ajudaria a tenir una idea del contingut digital respecte als materials físics. Aquesta informació és particularment important en el cas de col·leccions o subcol·leccions analògiques que estan tancades i que tenen un valor per a la investigació, ja que informen l'usuari de si la digitalització ha estat exhaustiva o de si pot trobar materials addicionals que poden ser del seu interès en la col·lecció analògica.

3.3 Altres aspectes de les polítiques de la col·lecció digital

En aquest apartat s'examinen les mencions sobre l'ús i la reproducció dels materials i la

informació que s'inclou en els portals de les col·leccions sobre els estàndards de descripció, preservació i accés. La presència de criteris per a la selecció dels materials a digitalitzar ja s'ha examinat més amunt.

3.3.1 Ús i reproducció dels materials

Per tal de determinar la presència de notes sobre l'ús i la reproducció dels materials de les col·leccions s'han examinat les pàgines introductòries i alguns registres de cada un dels portals. Certament, els materials són majoritàriament d'accés obert, però això no obsta perquè la institució responsable de la seva digitalització tingui també uns drets a l'hora de permetre'n determinats usos, sobretot si són comercials.

Vint-i-dos dels projectes examinats (71 %) no tenen cap nota o avís legal amb informació sobre com es poden usar i reproduir les còpies digitals que inclouen. Ara bé, en bona part d'aquest grup de col·leccions consta el símbol del copyright i el nom de la institució responsable al peu de la pàgina principal i en altres pàgines del portal. La resta (29 %) sovint ofereix aquesta informació mitjançant un avís legal que, en alguns casos, està redactat en termes molt reglamentistes que poden confondre l'usuari abans no arriba a determinar quins són els usos que pot fer amb els recursos digitalitzats. Les col·leccions que inclouen aquesta informació són la *Biblioteca digital de la Región de Murcia*, la *Biblioteca digital hispánica*, la *Biblioteca Navarra digital*, la *Biblioteca virtual de Andalucía*, la *Memòria digital de Catalunya*, el *RODA*, la *Cartoteca digital*, el *Fons Sol Torres* i l'*Euskal memoria digitala* —les dues darreres donen la informació mitjançant els símbols de les llicències Creative Commons.

Set col·leccions (19,3 %) inclouen una menció en tots els registres sobre els usos permesos de la còpia digital que s'hi descriu. Cinc d'aquestes col·leccions també tenen una nota general o un avís legal sobre la qüestió: la *Cartoteca digital*, el *Fons Sol Torres*, la *Memòria digital de Catalunya*, l'*Euskal memoria digitala* i el *RODA*. L'*ARCA* i la *Biblioteca digital de la ciudad de Murcia*, que no inclouen cap informació en la introducció a la col·lecció, ofereixen ara una nota en tots els registres (tot i que en la col·lecció de Múrcia tan sols és visible si es consulta en format XML).

En general, quan s'informa dels usos permesos, les col·leccions deixen copiar, imprimir i descarregar els recursos per a usos privats i també per a la docència i la investigació; a més, en alguns casos, es puntualitza que cal citar la procedència del material. Tanmateix, en els registres de les plataformes *DSpace* —*Fons Sol Torres*, *Euskal memoria digitala* i *Biblioteca digital de la ciudad de Murcia*—, hi diu: "Els ítems de DSpace es troben protegits per copyright, amb tots els drets reservats, sempre i quan no s'indiqui el contrari". Quan es dona algun tipus d'avís legal, en cap circumstància no es permet un ús comercial dels recursos.

Una vegada més, aquesta informació està molt relacionada amb la plataforma que s'utilitza a fi de gestionar les col·leccions. Tant *DSpace* com *CONTENTdm* usen el Dublin Core per a la descripció dels recursos i aquest sistema de metadades inclou un camp sobre drets; per això, totes les col·leccions que fan servir aquests programaris donen la informació sobre els usos permesos en la fase de registre. En canvi, en les col·leccions gestionades amb *DIGIBIB* no hi ha, en cap cas, ni avís legal en les pàgines introductòries ni cap nota sobre els drets d'ús i de reproducció en els registres.

3.3.2 Informació sobre els estàndards de descripció, preservació i accés

La inclusió d'una secció en el portal sobre els estàndards emprats és útil per diverses raons. En primer lloc, perquè és una bona manera de compartir la informació tècnica amb les institucions col·laboradores o col·laboradores potencials. En segon lloc, perquè pot ajudar els bibliotecaris i altres experts que usen la col·lecció a recuperar-ne la informació de manera més acurada. Finalment, perquè documenta, i ho fa públicament, els procediments i els estàndards usats en la creació de la col·lecció, a més de ser important que aquesta

documentació existeixi i es divulgui.

Deu col·leccions (32,3 %) no ofereixen cap tipus d'informació sobre aspectes tècnics relatius als estàndards emprats per tal de descriure i preservar el recurs. En un segon pla, també poc informatiu, hi ha la majoria de fons que empen la plataforma *DIGIBIB*, que utilitzen una fórmula molt similar per fer constar l'ús de metadades per recuperar i preservar els recursos i facilitar-ne la descoberta a Internet mitjançant l'ús dels navegadors i els cercadors més habituals. En algun cas esmenten que les metadades, de conformitat amb el *Protocol for metadata harvesting* de l'*Open Archives Initiative (OAI-PMH)*, segueixen els estàndards internacionals. En aquest segon àmbit també hi ha altres col·leccions —com ara la *Biblioteca digital de la ciudad de Murcia*, la *Biblioteca digital hispánica* i la *Biblioteca histórica de Santa Cruz*— que apunten l'ús d'alguns estàndards, com ara el Dublin Core o els formats MARC 21 i MARC XML, ja sigui com a formats per tal d'enregistrar les dades o com a formats d'exportació.

Finalment, hi ha un tercer grup de fons que donen informació més extensa sobre això. Les dues col·leccions gestionades per la Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas del Ministerio de Cultura —la *Biblioteca virtual de prensa histórica* i la *Biblioteca virtual del patrimonio bibliográfico*— contenen un ampli apartat de característiques tècniques dins la introducció on ofereixen força informació sobre els formats utilitzats per tal de codificar i exportar les dades i l'objecte digital que descriuen. Així mateix, també fan referència als formats de fons i d'autoritats MARC 21 que s'usen per comunicar els fons de cada peça i per controlar els punts d'accés del registre bibliogràfic. Pel que fa al control d'autoritats, les dues col·leccions remarquen el fet que actualment ofereixen cerques multilingües aprofitant les capacitats d'anotar les formes dels noms en les diverses llengües en el fitxer d'autoritats. L'*ARCA* i la *Biblioteca virtual de derecho público aragonés* també ofereixen més informació de la que és habitual. Aquesta darrera, que es gestiona amb *DIGIBIB*, inclou la secció "Así se ha hecho" amb informació sobre la catalogació dels recursos i els estàndards emprats, els llenguatges controlats desenvolupats per a les matèries, les especificacions per a la digitalització, etc. La col·lecció catalana dóna algunes especificacions per a l'ús dels elements del Dublin Core i adreça a les llistes tant d'autoritats de noms i títols com de matèries usades en els continguts d'alguns camps, juntament amb altra informació sobre estàndards de digitalització, l'estructura o els noms dels fitxers.

La informació sobre els estàndards de codificació i d'exportació de registres, si bé no és general, sí que és més habitual. A més, en gairebé totes les plataformes es poden observar les opcions de visualització i d'exportació dels registres en les interfícies de cerca. En canvi, la informació sobre l'ús de determinats estàndards de contingut és escassa i més difícilment deduïble. La menció dels vocabularis controlats utilitzats en l'elaboració dels punts d'accés de noms i de matèries ajudaria a la interoperabilitat de les dades.

4. Conclusions

A hores d'ara és tot un plaer passejar-se per *Hispana* i anar tafanejant per les col·leccions que inclou. Amb els recursos i els esforços de les institucions i les ajudes rebudes de les distintes administracions, i sobretot les concedides pel Ministerio de Cultura, s'ha avançat molt en la creació de repositoris de recursos digitals. Les col·leccions patrimonials que s'han revisat en aquest estudi són una mostra de la bona feina que s'està duent a terme —i és solament una part petita de la fotografia global.

El lector que es quedi amb els resultats d'aquest treball potser s'endurà una imatge no gaire positiva de la feina feta, però allò que s'ha examinat és una part purament formal de les col·leccions. El seu valor intrínsec està sobretot en els continguts, en els materials digitalitzats i en les metadades que els acompanyen; des d'aquest punt de vista, els resultats són bons. Per millorar-ne la presentació, a còpia de donar més informació sobre el projecte, tan sols és qüestió de tenir un esquema clar de les dades que ha de contenir i dedicar-hi unes hores.

En aquest sentit, el treball ha volgut mostrar que les directrius sobre polítiques de col·lecció,

i també les recomanacions del document de la NISO *A framework of guidance for building good digital collections* (2007), són eines a l'abast que poden facilitar els elements necessaris per descriure la col·lecció per a l'usuari, tot donant-li notícia de com encaixa amb la missió de la biblioteca; quina és la història del projecte, la procedència dels fons i quins objectius té; qui són els destinataris i quins usos en poden fer; quin és l'abast temàtic, geogràfic, cronològic i lingüístic; quines tipologies documentals inclou; qui és l'equip responsable; de quin finançament disposa i amb quins altres organismes col·labora; quina relació s'estableix amb la col·lecció analògica d'on procedeix i quins criteris de selecció s'han aplicat en procedir a la digitalització, i, finalment, quins estàndards de descripció i preservació se segueixen.

En primer lloc, destaca l'absència de documents formals de polítiques de col·lecció. Cap de les col·leccions examinades no fa públic un document d'aquest tipus en el web, i de les respostes al qüestionari que es va enviar sobre aquest tema, se'n pot deduir que no és gaire habitual. Els criteris aplicats per seleccionar els documents que es digitalitzen tampoc no es fan públics gaire sovint, tot i que de l'examen de les col·leccions i també de les respostes obtingudes en el qüestionari es pot afirmar que, en general, els criteris són clars i estan ben formulats. Si bé hi ha coincidència de criteris, les prioritats de digitalització no coincideixen del tot amb els dels projectes d'altres països i hi ha més preocupació per evitar duplicats.

Quant a la descripció de les col·leccions amb la informació que sobre elles mateixes presenten a l'usuari hi ha algunes diferències molt marcades entre els fons analitzats. En gairebé tots els punts es poden observar exemples que s'acosten a l'ideal. Tanmateix, sovint, els portals donen poca informació i de caire molt general. Els punts més febles són la justificació de la col·lecció en el marc de la missió de la biblioteca, la manca de precisió a l'hora de definir els destinataris, la història del projecte, amb la procedència dels fons digitalitzats, la relació amb la col·lecció analògica i els criteris de selecció aplicats, i les qüestions organitzatives amb els responsables del projecte i les dades sobre el pressupost. Els apartats d'objectius de la col·lecció, de l'abast temàtic o geogràfic i dels usos permesos, solen ser més extensos i argumentats. D'alguns elements que tampoc no estan gaire treballats —com ara les tipologies documentals, l'abast cronològic i el contingut lingüístic de la col·lecció o fins i tot els col·laboradors del projecte—, se'n poden trobar dades en la secció d'estadístiques d'algunes plataformes o en els filtres que es poden aplicar en les estratègies de cerca d'algunes interfícies.

La millora d'aquests punts ajudaria a oferir una imatge més sòlida i consolidada a uns projectes que tenen un valor considerable en els continguts que ofereixen i en els quals s'han esmerçat molts esforços des de moltes parts.

Bibliografia

Alonso, Julio; Subirats, Imma; Martínez Conde, M. Luisa (2008). *Informe APEI sobre acceso abierto*. Gijón: Asociación Profesional de Especialistas en Información, 2008.
<<http://eprints.rclis.org/15107/1/informeapeiaccesoabierto.pdf>>. [Consulta: 19/07/2010].

American memory. Washington, D.C.: Library of Congress. <<http://memory.loc.gov/>>. [Consulta: 19/07/2010].

Association of Research Libraries (1977). *SPEC kit 38: collection development policies*. Washington, D.C.: ARL.

Bryant, Bonita (1980). "Collection development policies in medium-sized academic libraries". *Collection building*, vol. 2, no. 3, p. 6–26.

California Digital Library (2010). *About CDL*. <<http://www.cdlib.org/about/>>. [Consulta: 19/07/2010].

California Digital Library (2010). *Calisphere*. <<http://www.cdlib.org/services/dsc/calisphere/>>. [Consulta: 19/07/2010].

Carrato Mena, M^a. Antonia (2008). "Las colecciones digitales en España: situación actual y perspectivas de futuro". *El profesional de la información*, vol. 17, núm. 4 (jul.-ag. 2008), p. 421.

Casserly, Mary Frances (2002). "Developing a concept of collection for the digital age". *Portal: libraries and the academy*, vol. 2, no. 4, p. 577–587.

Collaborative Digitization Program (2006). *Collaborative digitization program collection policy*. <<http://www.bcr.org/dps/cdp/archive/collectionpolicy.html>>. [Consulta: 19/07/2010].

Columbia University Libraries. *Collection development*. <<http://www.columbia.edu/cu/lweb/services/colldev/>> i <<http://www.columbia.edu/cu/lweb/services/colldev/digital-library.html>>. [Consulta: 19/07/2010].

Consejo de Cooperación Bibliotecaria. Grupo de Trabajo de Colecciones Digitales. Ministerio de Cultura. <http://www.mcu.es/bibliotecas/MC/ConsejoCB/GruposTrabajo/GT_Colecciones.html>. [Consulta: 19/07/2010].

Consejo de Cooperación Bibliotecaria. Grupo de Trabajo de Selección Bibliográfica Cooperativa. Ministerio de Cultura. <http://www.mcu.es/bibliotecas/MC/ConsejoCB/GruposTrabajo/GT_Seleccion.html>. [Consulta: 19/07/2010].

Cornell University Library. *Department of Preservation & Collection Maintenance*. <<http://www.library.cornell.edu/preservation/>>. [Consulta: 19/07/2010].

Cornell University. Library (2005). *Selecting traditional library materials for digitization*. <<http://www.library.cornell.edu/colldev/digitalselection.html>>. [Consulta: 19/07/2010].

Demas, Samuel (1994). "Collection development for the electronic library: a conceptual and organizational model". *Library hi-tech*, vol. 12, no. 3, p. 71–80.

Dublin Core collections application profile. DCMI, cop. 1995–2010. <<http://dublincore.org/groups/collections/collection-application-profile/>>. [Consulta: 19/07/2010].

Estivill, Assumpció (2010). "Les polítiques de col·lecció com a eina per informar a l'usuari de les col·leccions digitals: el cas de la Memòria digital de Catalunya". En: *Jornades Catalanes d'Informació i Documentació (12es: 2010: Barcelona)*. <http://www.cobdc.org/jornades/12JCD/materials/comunicacions/ESTIVILL_politiques_colleccio_MDC.pdf>. [Consulta: 19/07/2010].

A framework of guidance for building good digital collections (2007). Prepared by the NISO Framework Working Group with support from the Institute of Museum and Library Services. 3rd ed. Baltimore, MD: National Information Standards Organization (NISO). <<http://www.niso.org/publications/rp/framework3.pdf>>. [Consulta: 19/07/2010].

Futas, Elizabeth (1977). *Library acquisition policies and procedures*. Phoenix, AZ: Oryx Press.

Guide for written collection policy statements (1996). Chicago: ALA.

Guidelines for collection development (1979). Chicago: ALA.

Guidelines for a collection development policy using the Conspectus model (2001). IFLA. <<http://archive.ifla.org/VII/s14/nd1/gcdp-e.pdf>>. Traducció espanyola: *Directrices para una política de desarrollo de las colecciones sobre la base del modelo Conspectus*. <<http://www.ifla.org/files/acquisition-collection-development/gcdp-s.pdf>>. [Consulta: 19/07/2010].

Guidelines for digitization projects for collections and holdings in the public domain,

particularly those held by libraries and archives (2002). Produced by a working group representing IFLA and the ICA, commissioned by Unesco.

<http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=7315&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html>. Traducció espanyola: *Directrices para proyectos de digitalización de colecciones y fondos de dominio público, en particular para aquellos custodiados en bibliotecas y archivos* (Madrid: Ministerio de Cultura, Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas, Subdirección General de Coordinación Bibliotecaria, 2005). <<http://archive.ifla.org/VII/s19/pubs/digit-guide-es.pdf>>, <<http://travesia.mcu.es/portaln/jspui/bitstream/10421/827/1/PAUTASDIGIT0260509.pdf>>. Traducció catalana: *Directrius per a projectes de digitalització de col·leccions i fons de domini públic, en especial els de biblioteques i arxius* (Barcelona: Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya, 2006). <<http://www.cobdc.org/publica/directrius/sumaris.html>>. [Consulta: 19/07/2010].

Hakala, Juha; Keskitalo, Esa-Pekka. "Description of collections in theory and practice". En: *World Library and Information Congress (2007: Durban)*. <http://archive.ifla.org/IV/ifla73/papers/125-Hakala_Keskitalo-en.pdf>. [Consulta: 19/07/2010].

Harvard University Library (2010). *Open collections program*. <<http://ocp.hul.harvard.edu/>>. [Consulta: 19/07/2010].

Harvard University Library (2008). *Digital preservation program*. <<http://hul.harvard.edu/ois/digpres/>>. [Consulta: 19/07/2010].

Hazen, Dan C. (1995). "Collection development policies in the information age". *College and research libraries*, vol. 56, no. 1, p. 29–31;

Hazen, Dan C.; Horrell, Jeffrey; Merrill-Oldham, Jan (1998). *Selecting research collections for digitization*. Washington, D.C.: Council on Library and Information Resources. <<http://www.clir.org/pubs/reports/hazen/pub74.html>>. [Consulta: 19/07/2010].

Hispana: directorio y recolector de recursos digitales. Ministerio de Cultura. <<http://hispana.mcu.es/>>. [Consulta: 19/07/2010].

JISC Digital Media (2008). *Selection procedures for digitisation*. <<http://www.jiscdigitalmedia.ac.uk/crossmedia/advice/selection-procedures-for-digitisation/>>. [Consulta: 19/07/2010].

Library and Archives Canada (2005). *About the collection. Collection development framework: key directions, 2005–2010*. LAC. <<http://www.collectionscanada.gc.ca/collection/framework/003024-204-e.html>>. [Consulta: 19/07/2010].

Library and Archives Canada (2007). *About the collection: digital collection development policy*. LAC. <<http://www.collectionscanada.gc.ca/collection/003-200-e.html>>. [Consulta: 19/07/2010].

Library of Congress (2006a). *Preservation digital reformatting program*. Washington, D.C.: LC. <<http://www.loc.gov/preserv/prd/presdig/presintro.html>>. [Consulta: 19/07/2010].

Library of Congress (2006b). *Selection criteria for preservation digital reformatting*. <<http://www.loc.gov/preserv/prd/presdig/presselection.html>>. [Consulta: 19/07/2010].

Library of Congress (2008). *Collections policy statements and supplementary guidelines. Electronic resources*. <<http://www.loc.gov/acq/devpol/electronicresources.pdf>>. [Consulta: 19/07/2010].

Lopatin, Laurie (2006). "Library digitization projects, issues and guidelines: a survey of the literature". *Library hi tech*, vol. 24, no. 2, p. 273–289.

MICHAEL-UK collection description manual (2007). 2nd ed. The Museums, Libraries and Archives Council. <<http://www.michael->

culture.eu/technology/collectiondescriptionmanual/MICHAEL-UK_CDMManual_v2.pdf>.

[Consulta: 19/07/2010].

Moving theory into practice (2000–2003): digital imaging tutorial = Llevando la teoría a la práctica. Cornell University Library.

<<http://www.library.cornell.edu/preservation/tutorial/index.html>>. [Consulta: 19/07/2010].

National Library of Australia (2008). *Collection development policy. 4, Australian electronic resources.* Canberra, Australia: NLA. <<http://www.nla.gov.au/policy/cdp/CDP.pdf>>.

[Consulta: 19/07/2010].

National Library of Australia (2009). *Collection digitisation policy.* Canberra, Australia: NLA.

<<http://www.nla.gov.au/policy/digitisation.html>>. [Consulta: 19/07/2010].

Normas y directrices para bibliotecas universitarias y científicas (1999). 2ª ed. aumentada. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia, Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas.

Pautas sobre los servicios de las bibliotecas públicas (2002). Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deportes. <<http://travesia.mcu.es/portalnb/jspui/handle/10421/369>>.

[Consulta: 19/07/2010].

Smith, Abby (2001). *Strategies for building digitized collections.* Washington, D.C.: Digital Library Federation. <<http://www.clir.org/pubs/reports/pub101/contents.html>>. [Consulta: 19/07/2010].

Snow, Richard (1996). "Wasted words: the written collection development policy and the academic library". *Journal of academic librarianship*, vol. 22, no. 3, p. 191–194.

Straw, Joseph (2003). "Collection management statements on the World Wide Web". *Acquisitions librarian*, vol. 15, no. 30, p. 77–86.

University of California (2004). *University of California selection criteria for digitization.*

University of California Preservation Program.

<<http://libraries.universityofcalifornia.edu/cdc/pag/digselec.html>>. [Consulta: 19/07/2010].

University of Chicago Library (2006). *Digital library program.* Chicago: University of Chicago Library.

<<http://www.lib.uchicago.edu/e/dl/program.php3>>. [Consulta: 19/07/2010].

Vogel, Kristin D. (1996). "Integrating electronic resources into collection development policies". *Collection management*, vol. 21, no. 2, p. 65–76.

White, Gary W.; Crawford, Gregory A. (1997). "Developing an electronic information resources collection development policy". *Collection building*, vol. 16, no. 2, p. 53–57.

Zhang, Allison B.; Gourley, Don (2008). *Creating digital collections: a practical guide.* Oxford: Chandos.

Apèndix A: Llista de les col·leccions digitals analitzades

- *Arxiu de revistes catalanes antigues.* <<http://www.bnc.es/digital/arca/index.html>>.
- *Biblioteca digital de Castilla-La Mancha.* <<http://bidicam.jccm.es/>>.
- *Biblioteca digital de la ciudad de Murcia.* <<http://www.murcia.es/bibliotecadigitaldemurcia/>>.
- *Biblioteca digital de la Comunidad de Madrid.* <<http://www.bibliotecavirtualmadrid.org/>>.
- *Biblioteca digital de la Real Academia de la Historia.* <<http://bibliotecadigital.rah.es/>>.
- *Biblioteca digital de la Región de Murcia.* <<http://bibliotecadigital.carm.es/>>.
- *Biblioteca digital de la Universidad de Oviedo.* <<http://digibuo.sheol.uniovi.es/>>.
- *Biblioteca digital hispánica, Biblioteca Nacional de España.* <<http://www.bne.es/opencms/es/Catalogos/BibliotecaDigital/>>.

- *Biblioteca histórica de Santa Cruz*, Universidad de Valladolid. <<http://www.bhsc.uva.es:8080/BHSC/>>.
- *Biblioteca Navarra digital*. <http://www.cfnavarra.es/BINADI/Ventanas/Entrada_eu.aspx>.
- *Biblioteca Saavedra Fajardo de pensamiento político hispánico*. <<http://saavedrafajardo.um.es/>>.
- *Biblioteca valenciana digital*. <<http://bivaldi.gva.es/>>.
- *Biblioteca virtual de Andalucía*. <<http://www.juntadeandalucia.es/cultura/bibliotecavirtualandalucia/>>.
- *Biblioteca virtual de Aragón*. <<http://bibliotecavirtualaragon.es/>>.
- *Biblioteca virtual de derecho aragonés*. <<http://www.derechoaragones.es>>.
- *Biblioteca virtual de la Real Academia Nacional de Farmacia*. <<http://82.223.10.68:81/ranf/>>.
- *Biblioteca virtual de la Rioja*. <<http://bibliotecavirtual.larioja.org/>>.
- *Biblioteca virtual de prensa histórica*. <<http://prensahistorica.mcu.es/>>.
- *Biblioteca virtual del patrimonio bibliográfico*. <<http://bvpb.mcu.es>>.
- *Biblioteca virtual del Principado de Asturias*. <<http://www.bibliotecavirtual.asturias.es/>>.
- *Biblioteca virtual Lastanosa*. <<http://bv.lastanosa.com/>>.
- *Biblioteca virtual Sierra Pambley*. <<http://bibliotecavirtualesierrapambley.org/>>.
- *Cartoteca digital*, Institut Cartogràfic de Catalunya. <<http://cartotecadigital.icc.cat/>>.
- *Euskal memoria digitala = Memoria digital vasca*. <<http://www.memoriadigitalvasca.es/>>.
- *Fondo fotográfico de la Universidad de Navarra*. <<http://coleccionfff.unav.es/bvunav/>>.
- *Fons Sol Torres*, Universitat de Lleida. <<http://soltorres.udl.cat/jspui/>>.
- *Galiciana: biblioteca digital de Galicia*. <<http://galiciana.bibliotecadegalicia.xunta.es/>>.
- *Hemeroteca digital*, Biblioteca Nacional de España. <<http://www.bne.es/es/Catalogos/HemerotecaDigital/>>.
- *Iuris digital*. <<http://bvrajyl.insde.es/>>.
- *Memòria digital de Catalunya*. <<http://mdc.cbuc.cat/>>.
- *Repositorio de objetos digitales y aprendizaje*. <<http://roda.culturaextremadura.com/>>.

Data de recepció: 25/08/2010. Data d'acceptació: 28/09/2010.

Notes

¹ Aquest treball s'emmarca en un projecte de recerca més ampli que analitza diversos aspectes de les col·leccions digitals espanyoles —les polítiques de col·lecció, l'ús de metadades i les interfícies de cerca. El projecte té una ajuda del Ministerio de Ciencia e Innovación (FFI2008-03702).

² Els documents de polítiques de col·lecció no han estat exempts de crítiques. Richard Snow (1996, p. 191–194), per exemple, destaca la dificultat d'elaborar-los perquè s'ha de partir d'una anàlisi acurada de la col·lecció i per la dificultat de mantenir-los actualitzats.

³ L'estudi de Straw mostra que, el 2003, un 30 % de les biblioteques de l'ARL oferien accés a documents comprensius de polítiques de col·lecció i empraven alguna variant del mètode *Conspectus* amb informació molt sistematitzada sobre l'extensió i la profunditat de les distintes àrees de la col·lecció; un 21 % tenia publicades polítiques no comprensives que apuntaven els paràmetres principals de la col·lecció sense proporcionar un perfil detallat de cada una de les àrees; un 8 % incloïa tan sols una declaració de la missió amb definicions més o menys detallades de la col·lecció, i el 44 % restant no tenia en les pàgines web cap informació sobre les col·leccions.

⁴ Vegeu, per exemple: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Biblioteques. *Plans de col·lecció* (cop. 2010). <<http://www.uab.es/servlet/Satellite/biblioteques-de-la-uab/plans-de-col->

leccio-1096480747208.html>; Universitat de Barcelona. Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació. *Criteris per a la gestió de la col·lecció a les biblioteques de la Universitat de Barcelona* (2006), <<http://www.bib.ub.edu/fileadmin/arxiu/gesticolbibub.pdf>>; Universidad Complutense de Madrid. Biblioteca. *Política de gestión de las colecciones de la Biblioteca Complutense* (2009), <<http://www.ucm.es/BUCM/intranet/29953.php>>; Universidad Carlos III de Madrid. Biblioteca. *Programa general de gestión de la colección* (2008), <http://www.uc3m.es/portal/page/portal/biblioteca/sobre_la_biblioteca/colecciones/programa_gestion_coleccion>.

⁵ Zhang i Gourley (2008, p. 1) equiparen les col·leccions digitals a les col·leccions especials tradicionals que gestionen les biblioteques. De fet, algunes d'aquestes col·leccions consisteixen en la digitalització de col·leccions especials o de seleccions de materials d'aquestes col·leccions.

⁷ Vegeu, per exemple, l'exposició *A new and wonderful invention: the 19th century trade card* de les Historical Collections de la Baker Library a la Harvard Business School (http://www.library.hbs.edu/hc/19th_century_tcard/), que figura en la pàgina *A selection of web-accessible collections* de la Harvard University Library <<http://digitalcollections.harvard.edu/>>. En el mateix recull de col·leccions digitals, també es podria citar *Coin and conscience: popular views of money, credit and speculation* <<http://www.library.hbs.edu/hc/cc/>>, que deriva del catàleg imprès d'una exposició celebrada el 1986 a la mateixa Baker Library.

⁸ Biblioteca de Catalunya. *Enquadernacions artístiques fons Miralles*, <<http://www.bnc.cat/digital/enquadernacions/coleccions/miralles.htm>>. Biblioteca de Catalunya. *Exposició virtual d'ex-libris de la Biblioteca de Catalunya*, <<http://www.bnc.es/expos/exlibris/portada.html>>.

⁹ Roberto San Martín Casi, correu electrònic, de 3 de març de 2010, en resposta al qüestionari sobre criteris de selecció per a la digitalització aplicats en la *Biblioteca Navarra digital* i document adjunt amb els criteris de selecció.

¹⁰ Montserrat Florido Hernández, correu electrònic, de 5 de març de 2010, en resposta al qüestionari sobre criteris de selecció per a la digitalització aplicats en el *RODA*.

¹¹ Jesús Jiménez Pelayo, correu electrònic, de 10 de març de 2010, en resposta al qüestionari sobre criteris de selecció per a la digitalització aplicats en la *Biblioteca virtual de Andalucía*.

¹² Carmen Crespo Tobarra, correu electrònic, de 3 de març de 2010, en resposta al qüestionari sobre criteris de selecció per a la digitalització aplicats en el projecte *Iuris digital*, de la Real Academia de Jurisprudencia y Legislación, i document adjunt.

¹³ Luisa Fernández Miedes, correu electrònic, de 26 de febrer de 2010, en resposta al qüestionari sobre criteris de selecció per a la digitalització aplicats en la *Biblioteca digital de la Comunidad de Madrid*.

¹⁴ Roberto San Martín Casi, correu electrònic, de 3 de març de 2010, i document adjunt amb els criteris de selecció de la *Biblioteca Navarra digital*.

¹⁵ Carme Montaner i Garcia, correu electrònic, d'1 de març de 2010, en resposta al qüestionari sobre criteris de selecció per a la digitalització aplicats en la *Cartoteca digital* i document adjunt.

¹⁶ Les adreces de cada una de les col·leccions es donen en l'apèndix A.

¹⁷ Harvard University. Library. *Contagion: historical views of diseases and epidemics* (cop. 2008), <<http://ocp.hul.harvard.edu/contagion/>>.

¹⁸ Per a una anàlisi detallada de les polítiques de col·lecció de la *MDC*, vegeu Estivill (2010).

¹⁹ Vegeu la secció dedicada als professors a l'adreça següent: <<http://www.loc.gov/teachers/>>.

²⁰ Les xifres que es donen en aquest apartat corresponen a les que s'han trobat en les bases de dades respectives el juliol de 2010.

²¹ En algun cas hi ha informació sobre l'abast de la col·lecció analògica en les pàgines generals de la biblioteca, però no pas en la presentació de la col·lecció digital. Utilitzen *DIGIBIB* les col·leccions següents: *Biblioteca digital de Castilla-La Mancha*, *Biblioteca valenciana digital*, *Biblioteca virtual de Aragón*, *Biblioteca virtual de derecho aragonés*, *Biblioteca virtual de la Comunidad de Madrid*, *Biblioteca virtual de la Real Academia de la Historia*, *Biblioteca virtual de la*

